
UPPDRAG	
Uppdragsnamn:	324019 Mariehamn 1 - Akalla
Titel på rapporten:	Kulturmiljöutredning Mariehamn 1, Akalla
Version:	Slutversion
Datum:	2022-05-02
Utskriftsformat:	Liggande A3
MEDVERKANDE	
Beställare:	Akalla Centrumfastigheter
Kontaktperson:	Carl Caesar
Uppdragsansvarig:	Tobias Mårud
Handläggare:	Louise Westman, Sara Lindeberg
Kvalitetsgranskning:	Johanna Alton
Övrigt:	<i>Bilder och illustrationer är skapade av Tyréns AB om inget annat anges.</i>

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING 4

Bakgrund och syfte 4

Metodik 4

Avgränsningar 4

FÖRUTSÄTTNINGAR 6

Plan- och bygglagen (2010:900)..... 6

Miljöbalken (1998:808)..... 8

Kulturmiljölagen (1988:950) 8

Vägledande dokument 9

Stockholms Arkitekturpolicy 10

HISTORIK..... 11

Igelbäcken – förutsättningar för agrart landskap 11

1900-talets samhällsbyggande..... 12

Rekordåren, en miljon bostäder 13

Järvafältets exploatering 15

MILJÖ- OCH BYGGNADSBESKRIVNING 18

Landskap och omgivning 18

Bebyggelsen i Akalla 20

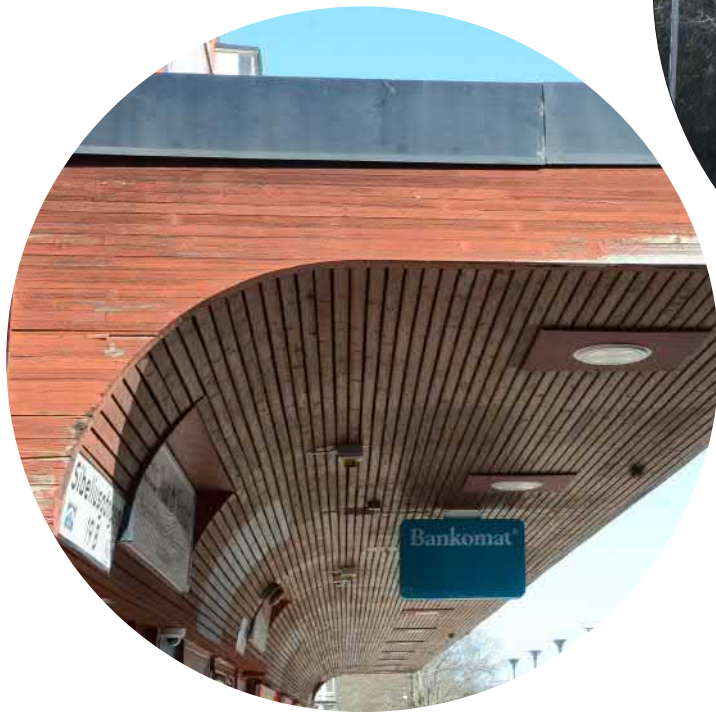
Aktuell byggnad..... 21

Lars Bryde (1918-2002)..... 23

Kringliggande byggnader 24

KULTURVÄRDEN 28

KÄLLOR..... 30

INLEDNING

BAKGRUND OCH SYFTE

Denna rapport har tagits fram inför förslag att pröva möjligheten att skapa bostäder och lokaler för centrumverksamhet i Akalla centrum för fastigheten Mariehamn 1 samt del av Akalla 4:1. I översiktsplanen är området utpekat som stadsutvecklingsområde – komplettering. Det innebär att området bedöms ha stora stadsutvecklingsmöjligheter.

Rapporten ska bidra med kunskap om fastighetens historiska utveckling samt dess karaktär och kulturhistoriska värden. Inom ramen för rapporten beskrivs fastigheten även i dess kontext i närområdet.

METODIK

Utredningen har utförts av Tobias Mårud, byggnadsantikvarie och uppdragsansvarig, Sara Lindeberg, byggnadsantikvarie och Louise Westman, kulturgeograf. Analysen bygger på befintligt kunskaps- och planeringsunderlag, platsbesök med fotodokumentation genomfört 2022-03-21 samt gemensam syn på plats 2022-03-21, arkivmaterial samt historiskt kart- och bildmaterial.

Kunskap om hur samhällets utveckling speglas i olika miljöer är en förutsättning för att kunna göra avvägningar mellan olika intressen och tillvarata kulturmiljövärden. Landskapets bärande kulturhistoriska berättelser måste identifieras, liksom de fysiskt avläsbara uttrycken som återspeglar berättelserna. Genom att belysa vad som är kännetecknande för en miljö – de så kallade värdebärande karaktärsdragen – ges ramar för möjligheter och begränsningar för förändring. Värdebärande karaktärsdrag, samband och strukturer som är väsentliga för att avläsa och uppleva miljöns historia och utveckling lyfts fram.

UPPLÄGG

Inledningsvis sammanställs områdets förutsättningar genom aktuell lagstiftning, gällande planer och program. Därefter beskrivs utredningsområdets historik och fastigheten sätts i ett kulturhistoriskt och geografiskt sammanhang. De historiska processer och förutsättningar som utgör grunden till de fysiska uttryck och funktioner som präglar dagens landskap förklaras här. Påföljande kapitel är en nulägesbeskrivning av fastigheten och närområdet efterföljt av kvaliteter och värden som är betydelsefulla att ta hänsyn till vid förändring och utveckling av området.

PLATTFORM FÖR KULTURHISTORISK VÄRDERING OCH URVAL (RAÄ)

Utredningens metodik tar stöd i Riksantikvarieämbetets (2015) "Plattform Kulturhistorisk värdering och urval" och Boverkets föreskrifter och allmänna råd (BFS 2016:6, 1:2213). Enligt plattformen (s.37) kan kulturhistoriskt värde definieras enligt följande:

Kulturhistoriskt värde består i de möjligheter materiella och immateriella företeelser kan ge vad gäller att inhämta och förmedla kunskaper om och förståelse av olika skeenden och sammanhang – samt därigenom människors livsvillkor i skilda tider, inklusive de förhållanden som råder idag.

All fysisk miljö är trots detta inte lika värdefull. Kulturhistoriska värden kan i varierande grad tillskrivas enskilda byggnader, anläggningar och fornlämningar såväl som hela miljöer eller stora landskapsavsnitt.

RAÄ förklarar vidare:

Enkelt uttryckt kan sägas att ju bättre en företeelse bidrar till möjligheterna att utvinna och kommunicera kunskap – desto högre är dess kulturhistoriska värde.

En kulturmiljö kan även värderas utifrån andra aspekter än rent kulturhistoriska. Det kan till exempel vara estetiska och stadsbildsmässiga värden eller sociala aspekter som handlar om människors personliga relationer till en plats eller att en bekant och historisk miljö bidrar till upplevelse av samhörighet och trygghet. Plattformen öppnar även för ett socialt och ekonomiskt perspektiv men i denna utredning har endast det kulturhistoriska perspektivet utretts.

I begreppet kulturmiljö ligger en värdering av kulturmiljöns kulturhistoriska värde, som kan bedömas vara högt eller lågt. Värderingen är i sin tur kopplad till lagrum där hänsyn till kulturmiljön är lagstadgad, bland annat kulturmiljölagen och plan- och bygglagen. Plattformen/metoden ger förhållningssätt och riktlinjer i arbetet med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturmiljön.

Denna kulturmiljöutredning innefattar de två inledande stegen, Beskrivande och Analyserande. Steg tre och fyra, Planerande och Beslutande, syftar till att ta ställning till framtida hantering av kulturhistoriska värden.

AVGRÄNSNINGAR

Utbyggnadsförslaget omfattar hela fastigheten Mariehamn 1 samt del av Akalla 4:1, Akalla. Rapporten fokuserar på byggnaden belägen inom Mariehamn 1 men behandlar även närområdet, vilket avser angränsande bostads- och grönområden samt väg- och gatustruktur.

A) Beskrivande

I det beskrivande delmomentet sker inventering och beskrivning av de kulturhistoriska värden som återspeglas.

Svarar på frågorna: Vad har hänt? Vad finns? Vad återspeglas?

B) Analyserande

I det analyserande delmomentet görs den egentliga värderingen, vilka värden finns och i vilken hög grad återspeglas de? I analysen studeras vilka möjligheter till kunskap och förståelse platsen/objektet har, hur fullständig den förmedlade bilden blir, samt hur relevant den förmedlade kunskapen är.

Svarar på frågorna: Vilka är värdena? Vilka är de höga värdena?

C) Planerande

I det planerande delmomentet förs en prioritering och planering, med avseende på eventuella hot och förutsättningar för bevarandet och utvecklingen av de kulturhistoriska värdena.

Svarar på frågorna: Vad krävs? Vad är möjligt?

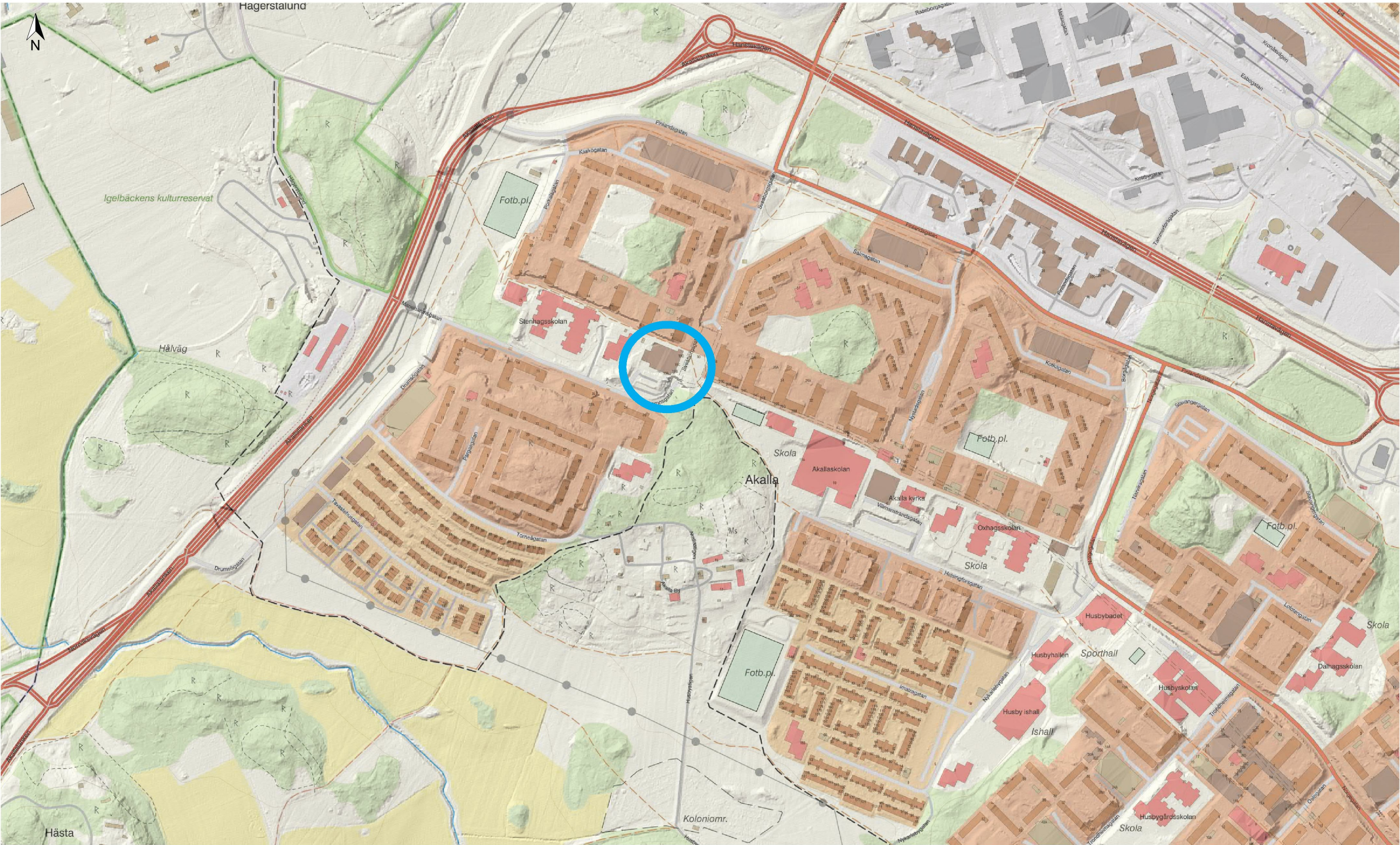
D) Beslutande

I det sista delmomentet beslutande sker val av styrmedel. • regelverk & bestämmelser • finansieringsformer • åtgärder för vård- och utveckling • kommunikationsinsatser samt • metoder för uppföljning och utvärdering.

Svarar på frågorna: Vad ska göras? Hur ska det göras?

Stockholms stadsmuseums beskrivning av processen för kulturhistorisk värdering och urval, grundad i RAÄ:s "Plattform Kulturhistorisk värdering och urval" (2015).

Orienteringskarta, blå markering visar aktuell fastighet. Karta: Lantmäteriet.

FÖRUTSÄTTNINGAR

PLAN- OCH BYGGLAGEN (2010:900)

Plan- och bygglagen (PBL) reglerar hur mark- och vattenområden används och samt hur markanvändningen skall utvecklas. Lagen fastställer att planläggningen av mark- och vattenområden är en kommunal angelägenhet och ställer krav på att kommunen upprättar en översiktsplan över hela kommunen. Lagen innehåller föreskrifter om bland annat detaljplaner och bygglov.

Planläggning enligt denna lag ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, andra miljöaspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden. Lagen fastställer att byggnader eller områden som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte får förvanskas. Dessa kan av kommunerna skyddas genom bestämmelse i detaljplan. Skyddet regleras i PBL:s 8 kapitel och de bestämmelser som läggs in i planen är juridiskt bindande.

PBL kap 8 § 13 (förvanskning):

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

PBL kap 8 § 14 (underhåll):

Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

PBL kap 8 § 17 (varsamhet):

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

PBL kap 8 § 9 (tomter):

En obebyggd tomt som ska bebyggas ska ordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen.

På Stadsmuseets klassificeringskarta är fastigheten grönklassad. Aktuell fastighet
Källa: Stockholms stadsmuseum.

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt Plan- och bygglagen är även 2 kap. 6 § tillämplig.

PBL kap 2 § 6 (hänsyn):

bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan...

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt Plan- och bygglagen har Stockholms stad antagit en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde. Klassificeringen som utförs av Stockholms stadsmuseum är ett kunskapsunderlag utan rättsligt bindande verkan.

De tre klassificeringar som Stadsmuseet använder sig av är:

Blått - bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

Grön - högt kulturhistoriskt värde. Bebyggelsen är särskilt värdefull.

Gul - bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier. Det finns även fastigheter som är skräfferade vilket betyder att de ännu inte är klassificerade, alternativt att fastigheten är obebyggd. Fastigheter som inte är klassificerade kan ha stora kulturhistoriska värden, även om Stadsmuseet ännu inte tagit ställning till dessa värden.

Den aktuella fastigheten är grönklassad vilket innebär att bebyggelsen har högt kulturhistoriskt värde genom att den är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

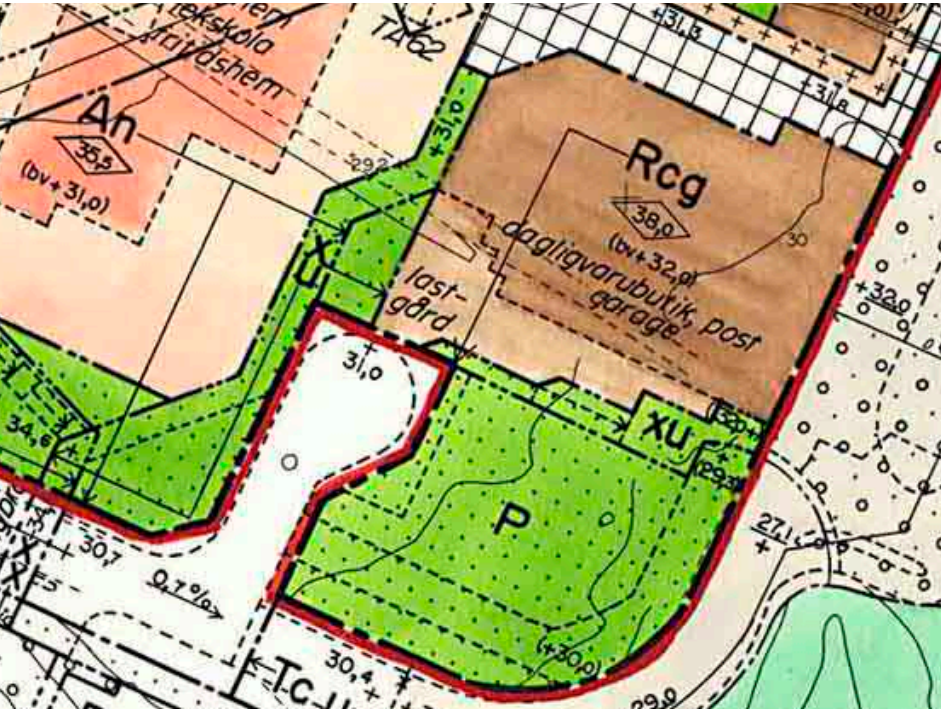

GÄLLANDE PLAN

Fastigheten ingår i PI 7481 Förslag till stadsplan för Akalla III jämte ändring av del av Akalla II inom stadsdelen Akalla Gärd i Stockholm. Planen fastställdes 1975 och planområdet följer dels generalplanen för Kista, Husby och Akalla, PI 7160 (1971) och dels områdesplanen för Akalla PI 7240 (1970). Planen innebar även en mindre gränsjustering vid bussterminalen av PI 7410 (Akalla II), fastställd av länsstyrelsen 1973.

För aktuell byggnad anges i planen kommersiellt ändamål med garage. Den södra delen av fastigheten är markerad som prickmark med markering P för parkering. Planbeskrivningen anger att byggnaden ligger inom det som kallas för stadsdelens centrala servicezon och kan innehålla till exempel dagligvarubutik och en postlokal. Planen beskriver att:

Butiksläget medger en ur teknisk synpunkt enkel och ren lösning samtidigt som det upptar ur försäljningssynpunkt synnerligen välbelägen mark. Byggnaden måste därför annonsera sig på ett attraktivt sätt mot såväl bilangöringsytan i söder som åt de fyra håll varifrån gångvägar leder fram till byggnaden (stadstorget i öster, Sibeliusgången från väster, från Akalla III i norr och från Akalla V i söder).

Utklipp ur gällande plan PI 7481. Plankarta: Stockholm stad

Gällande plan PI 7481. Plankarta: Stockholm stad

VÄGLEDANDE DOKUMENT

ÖVERSIKTSPLAN

Stockholms stads översiktsplan "Stockholm växer" vann laga kraft 23 mars 2018. Översiktsplanen beskriver hur Stockholm besitter en komplex och mångfacetterad kulturmiljö. I och med att kulturmiljön är ett allmänt intresse finns därför ett särskilt ansvar att förvalta och utveckla staden i linje med aktuella lagar och överenskommelser. Stockholms stad framhåller att bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har betydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen. I översiktsplanen beskrivs att Akalla har möjligheter och behov till stadsutveckling, främst med kompletteringar inom befintlig bebyggelsestruktur.

Under rubriken "Kulturmiljö i en växande stad" i översiktsplanen redogör Stockholms stad för hur kulturmiljöer ska tas tillvara i utvecklingen av staden. Relevant i detta fall är bland annat att:

- Bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har betydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen.
- Att väva samman ny bebyggelse med befintliga värden är angeläget i stadsbyggandet. Nya tillägg i stadsväven ska uttrycka ett medvetet förhållningssätt till kulturmiljöns värden.
- Stadsbyggandet ska ta sin utgångspunkt i kunskap om stadsdelarnas olika karaktär, hur de samspelar med landskapets förutsättningar, deras olika stadsplanemönster och hustyper. Ett medvetet förhållningssätt till befintliga kvaliteter är därför en förutsättning vid tillägg och omvandlingar.
- Kulturmiljöns värden ska fortlöpande identifieras, säkerställas, tas omhand och utvecklas.
- Ny bebyggelse, ändringar och tillägg i befintliga miljöer ska utföras omsorgsfullt, med konsekventa karaktärsdrag och genomarbetade detaljer grundade på en gedigen analys.

Stockholms byggnadsordning

Stockholms byggnadsordning kan ses som ett tematiskt tillägg till översiktsplanen som förtydligar planens delar om allmänna intressen: Kulturmiljö i en växande stad och Arkitektur och gestaltning. *Stockholms arkitekturpolicy* är ytterligare en komponent (tillsammans med översiktsplanen, riksintressebilagan och byggnadsordningen) i den övergripande strategi Stockholms stad har för stadens arkitektur.

Stockholms Arkitekturpolicy

Med utgångspunkt i översiktsplanen utgör Stockholms arkitekturpolicy tillsammans med Stockholms byggnadsordning och kommande vägledningar en familj av dokument som bidrar med kunskap, strategier och arbetssätt till stöd för stadens gestaltning. Andra dokument som kopplar till Arkitekturpolicyn är Vision 2040, Stockholms stads klimatomål, Agenda 2030, Gestaltad livsmiljö, Stockholms Framkomlighetsstrategi och Stockholms Miljöprogram.

Byggnadsordningen inleds med följande punkter:

- Stadens rum och bebyggelse ska utvecklas i relation till alla skalor, från detalj till staden som helhet.
- Det byggda ska ta stöd i kunskap om historien, spegla samtiden och planeras för framtida behov.
- Det byggda ska utformas med stöd i kunskap om den specifika platsen.
- Arkitekturen ska uttrycka sin samtid, utvecklas med stöd i kunskap om Stockholms karaktär samt kunna beskrivas som idé.
- Det byggda ska användas som verktyg för att bidra till att lösa samhällets långsiktiga behov och tillföra staden hållbara kvaliteter med människan som utgångspunkt.

Byggnadsordningen beskriver hur staden har vuxit fram historiskt, stadslandskapets förutsättningar och stadsdelarnas karaktärer. Den innehåller också vägledningar och processtöd för stadens fortsatta utveckling. Fastigheten ligger inom stadsdelskaraktären *Storskalig stadsdel*. För karaktären ges följande vägledningar:

- Utveckla de storskaliga stadsdelarna med utgångspunkt ur de gestaltningsmässigt sammanhållna husgrupperna som utgörs av skivhus i sex till tio våningar, lamellhus i tre till fyra våningar och områden av småhus i stadsdelarnas utkanter.
- Utforma nya byggnader inom befintlig struktur utifrån en samtida tolkning av platsens förutsättningar och närliggande bebyggelse. Utforma grupper av nya hus utifrån en sammanhållen gestaltningsidé.
- Utforma kompletteringsbebyggelse i anslutning till de storskaliga stadsdelarna utifrån ett helhetsperspektiv. Beakta närliggande bebyggelse.
- Eftersträva att förena trafiksäkra miljöer med ökad trygghet och orienterbarhet i stadsrummet vid förändringar i de storskaliga stadsdelarna.
- Utveckla lokala centrum och centrala stråk genom att komplettera med ny bebyggelse, verksamhetslokaler och arbetsplatser där så är möjligt. Ta tillvara befintliga lokaler för handel, verksamheter och kultur.
- Ta tillvara och utveckla den gröna karaktären med parkstråkens samband med omgivande grönstruktur som skapar ett nätverk av gröna promenader.
- Ta tillvara eller återskapa karaktärsskapande material, kulörer, byggnadsdelar och detaljer i så stor utsträckning som möjligt vid ombyggnader och renoveringar. Förändra sammanhållna grupper av småhus med hänsyn till helheten i gestaltning och utformning.

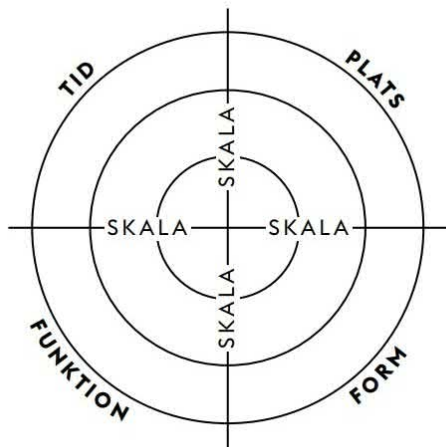
STOCKHOLMS ARKITEKTURPOLICY

Arkitekturpolicyn redogör för förhållningssätt inom arkitektur och samhällsutveckling samt ger konkreta metoder för ett kvalitativt byggande. Policyn omfattar planering av alla skalor, från staden som helhet till utformning och gestaltning av enskilda byggnader och detaljer.

I kapitlet *Identitet* finns riktlinjer för hur arkitekturen ska bidra till att "stärka, bekräfta och utveckla stadens karaktär och identitet" med grund i Byggnadsordningen. Här framförs bland annat vikten av att identifiera värdebärare, utveckla Stockholms särart och att gestalta med en Stockholmsk prägel.

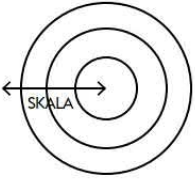
Under kapitlet *Byggstenar* beskrivs de delar som tillsammans bildar staden, från den stora skalan ner till byggnadens komposition och detaljering.

I policyn finns *Verktyg för stadens gestaltning* som, genom att kombinera ett antal frågeställningar med byggnadsordningen, ska inbringa kunskap om projektets arkitektoniska förutsättningar och möjligheter. Verktuget är tänkt ska finnas med i alla faser under ett byggprojekt och hos alla inblandade. Verktugets grafiska presentation utgörs av en genomkorsad cirkel som rymmer de olika aspekterna **tid**, **plats**, **form** och **funktion**.

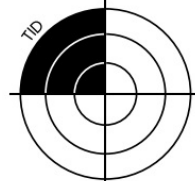

Den grafiska presentationen av verktyget. Stockholms Arkitekturpolicy (2021).

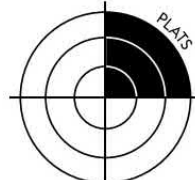
Följande frågeställningar kan ställas inom verktygets respektive tema:

SKALA - Stadens rum och bebyggelse ska utvecklas i relation till alla skalor, från staden som helhet till detalj.

TID - Hur förhåller sig projektet till Stockholms historiska utveckling? Hur formas projektet av vår samtid, regler, ekonomi, miljö och arkitektoniska ideal? Hur kommer projektet åldras och fungera för framtida behov?

PLATS - Vilken betydelse har projektet i stadens siluett? Hur förhåller sig projektet till stadslandskapet och omgivande stadsbyggnadskaraktärer? Hur förhåller sig projektet till omgivande bebyggelse och stadsrum?

FORM - Hur beskrivs projektets arkitektoniska idé i förhållande till helhetsupplevelsen av Stockholm och stadens karaktär? Hur beskrivs projektets arkitektoniska idé i förhållande till stadslandskapet och intilliggande stadsbyggnadskaraktärer? Hur genomförs den arkitektoniska idén i byggnadens alla delar i volymhantering, konstruktion, fasadkomposition, material, kulör och detaljer?

FUNKTION - Hur bidrar projektet till att öka Stockholms stadskvaliteter med människan som utgångspunkt? Hur bidrar funktionen till omgivande bebyggelse och stadsrum? Hur utformas bebyggelsen och stadsrummen i förhållande till dess funktioner och innehåll?

Figurer och text hämtade från Stockholms Arkitekturpolicy (2021).

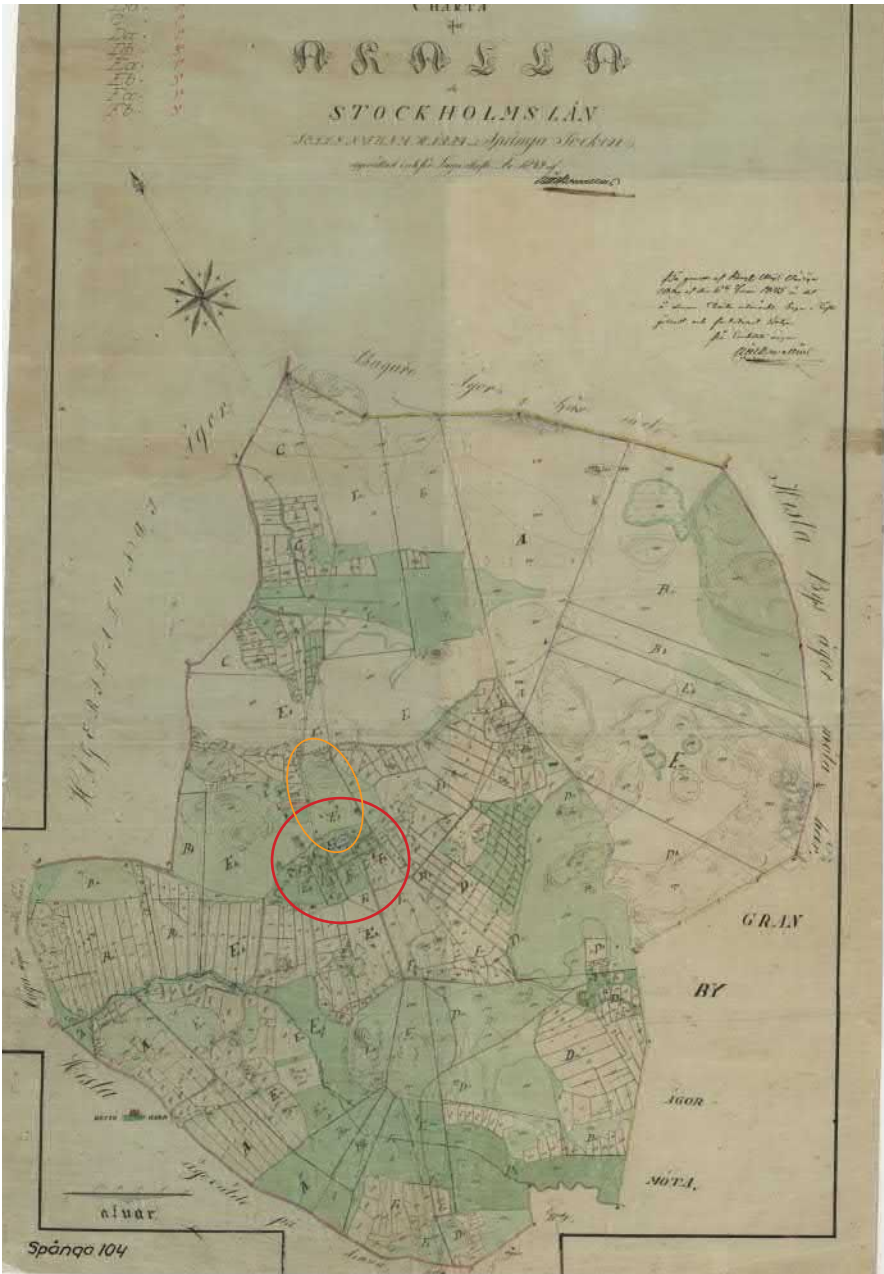

HISTORIK

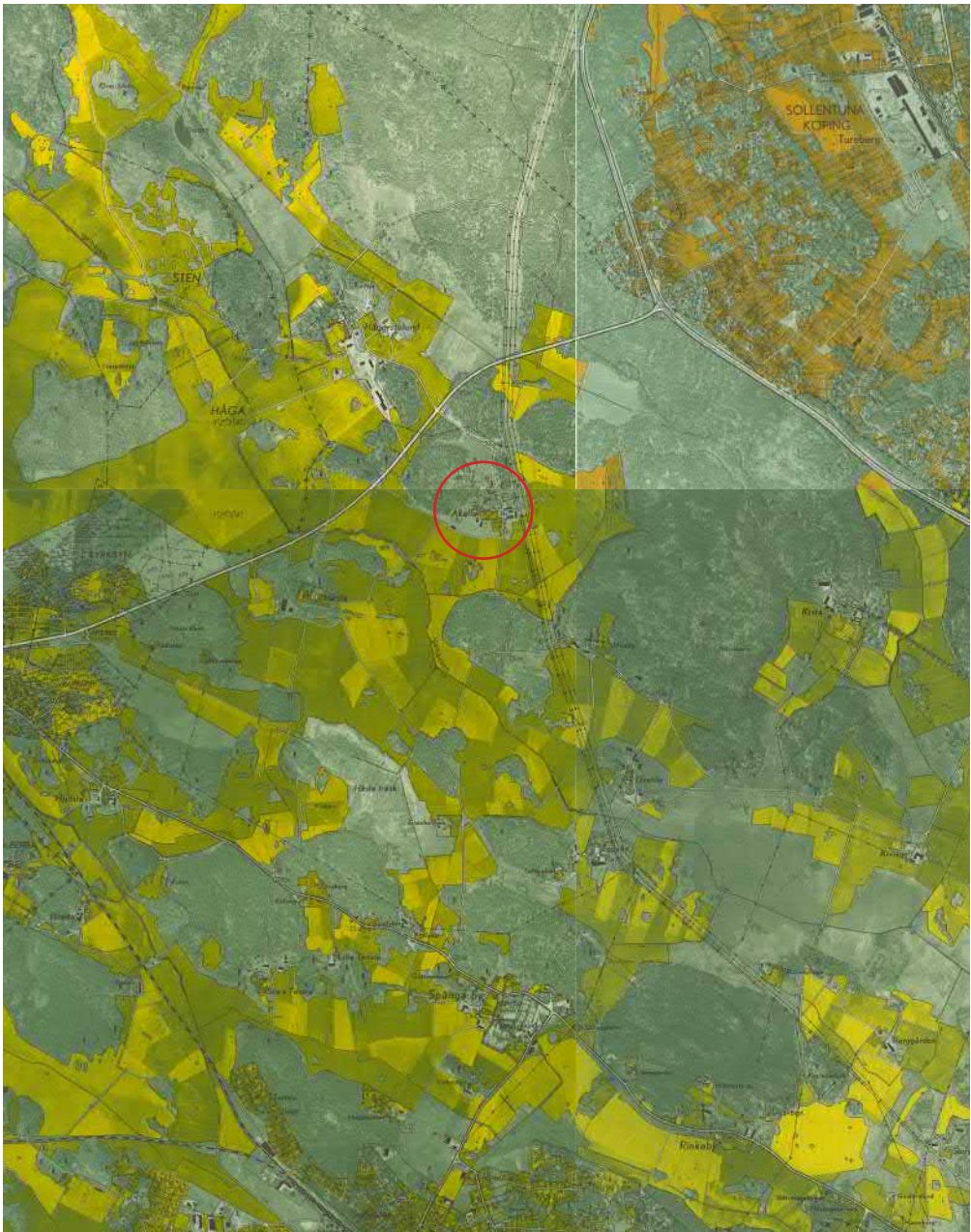
IGELBÄCKEN – FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR AGRART LANDSKAP

Bygden har präglats av sitt tidigare kustnära läge, som i och med landhöjningen blivit ett fullskaligt jordbrukslandskap. Dagens vattendrag Igelbäcken var tidigare en havsvik som gick in mot Säbysjön i väst. Lämningar från denna tid, bronsålder, finns i höjdlägen som den för Akalla by. Senare mot järnåldern var Igelbäcken ett viktigt kommunikationsstråk, vattendraget var betydligt större än idag och var en lokaliseringsfaktor för kringliggande byars välbefinnande och utveckling. Dalgången där Igelbäcken rinner gav god tillgång till åker-, ängs- och betesmark. Senare jordbruksbebyggelse har använt samma höjdlägen vilket gör att dagens jordbruksenheter ofta har kontinuitet tillbaka till järnåldern. Byn Akalla är en av dessa där bebyggelse så tidigt som från 1600-talet är bevarad. Akalla nämns första gången 1323 (Akarli) och betyder sannolikt ungefär "åkarlarnas by" – ån som åsyftas är Igelbäcken. Den sista skörden på Akallas mark togs 1974.

1905 beslöt riksdagen att ett militärt övningsområde skulle anläggas på Järvafältet. Genom beslutet förvärvades alla gårdar i området, däribland Akalla. Gårdarna arrenderades sedan ut – ofta till den tidigare ägaren. När militären lämnade Järvafältet 1970 förvärvades de bevarade gårdarna av kommunen. Militärens besittning av området innebar att framväxten av en tidig villabebyggelse i slutet av 1800-talet likt det som skedde i både Hässelby och Sundbyberg, inte var möjlig på Järvafältet. Den militära verksamheten har även haft en konserverande effekt på kulturlandskapet, som fortsatt vara öppet och obebyggt. För att bevara det öppna agrara landskapet inrättades 2006 Igelbäckens kulturresevat.

Karta upprättad vid laga skifte för Akalla by 1845. Röd markering visar samlad bebyggelse som finns kvar idag i Akalla by. Utmarken, grönt område norr om bebyggelsen markerad inom orange ring, är den gröna kil som når fram till aktuell fastighet idag. Källa: Lantmäteriet.

Ekonomisk karta upprättad mellan 1953 och 1967, innan stadsdelarna Hjulsta och Rinkeby söder om Igelbäcken och Kista, Husby och Akalla norr om Igelbäcken uppfördes. Röd markering visar Akalla by. Stora delar av jordbrukslandskapet i de delar som idag är Igelbäckens kulturresevat är oförändrat. Källa: Lantmäteriet.

1900-TALETS SAMHÄLLSBYGGGANDE

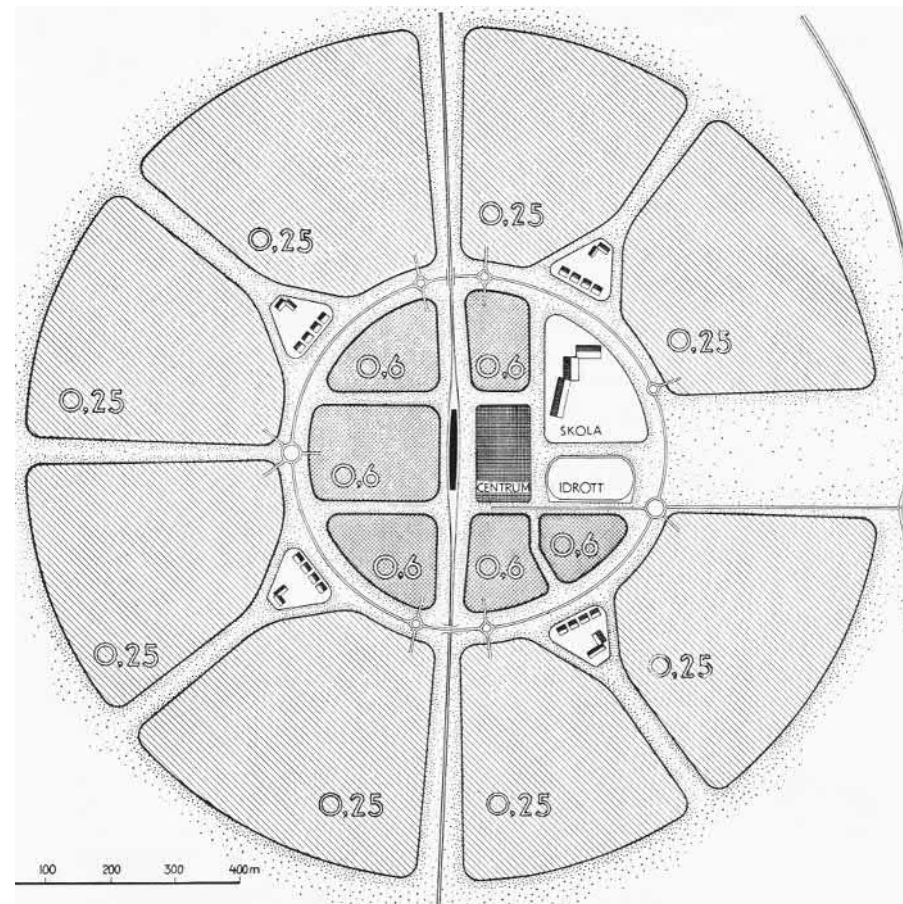
Bostadsbyggandet och samhällsplaneringen har under hela 1900-talet varit en central politisk fråga. Den stora depressionen i början av 1930-talet kastade Sverige och resten av västvärlden in i en djup ekonomisk kris. Samtidigt fanns en stark optimism och politisk enighet om att förändra "Fattigsverige" till en modern demokrati. Med Per Albin Hanssons lansering av "Folkhemmet" år 1928, lades grunden till en ny syn på samhället och staten. Funktionalismen och radikala synsätt på samhällsplanering och arkitektur fick bred spridning genom bland annat CIAM (Internationella kongressen för modern arkitektur), debattskriften "acceptera" och inte minst Stockholmsutställningen år 1930. Socialdemokraterna kom i regeringsställning år 1932 och tog då itu med arbetslöshet och bostadsfrågan. År 1933 tillsattes en svensk statlig kommitté - Bostadssociala utredningen - som lade grunden för den svenska bostadspolitik under efterkrigstiden. Syftet var att kartlägga bostadsförhållanden och bland annat föreslå åtgärder mot trångboddhet. Selektiva produktions- och konsumtionsstöd infördes med inriktning på landsbygdens boende och barnrika familjer i städerna.

Som en reaktion på de kompakta, trångbodda innerstadskvarteren och deras små gårdar tog stadsplanearbetet under 1930-talet sin utgångspunkt i att skapa den goda bostaden. Ljust och luftigt, både i bostaden och stadsplanen eftersträvades. "Hus i park" blev planidealet och smalhus det ideala flerfamiljshuset. Orienteringen av byggnadskropparna i kombination med grönytor mellan husen blev av avgörande betydelse för utformningen av stadsplanerna.

1940-TALET OCH EFTERKRIGSTIDEN - DEN SVENSKA MODELLEN

Trots bostadspolitiska åtgärder förblev trångboddheten och bostadsstandarden ett stort problem under hela 1930-talet. Bristerna i 1931 års Stadsplanelag och Byggnadsstadga framstod snart tydligt. Kommunerna kunde inte styra bebyggelseutvecklingen, tät bebyggelse tilläts uppkomma även där det saknades möjligheter att ordna kommunikationer, vattenförsörjning och avlopp. Samtidigt kom negativa reaktioner mot det schematiska i stadsplaneringen.

Andra världskriget påverkade de ekonomiska förutsättningarna för samhällsutvecklingen. Räntorna höjdes, det blev svårare att få krediter och byggkostnaderna steg vilket tillsammans ledde till att byggverksamheten stannade av.

SCHEMAPLAN FÖR ETT FÖRORTSSAMHÄLLE MED CIRKA 10 000 INVÅNARE

Figuren visar schemaplan för förortssamhällen i Stockholm 1945. Källa: Stockholm stad.

För att åter få fart på byggandet utvidgades den statliga långivningen åren kring 1940 med förmånliga lån för bostadsbyggande. Målet var att med offentligt stöd skapa goda bostäder åt alla. Bostadspolitik blev en central och integrerad del i både den generella välfärdspolitik och den allmänna ekonomiska politiken. Den svenska modellen, den kraftiga produktionsökningen och exporten var förutsättningarna för det svenska folkhemmets och välfärdens uppbyggnad under efterkrigstiden. Folkhems- och välfärdspolitik handlade i hög grad om att konkret bygga det nya samhället. Kommunerna spelade en nyckelroll i folkhemsbygget. De hade genom den nya byggnadslagen och byggnadsstadgan år 1947,

fått större inflytande över planeringen för ny bebyggelse. Samtidigt inrättades Bostadsstyrelsen, år 1948, med uppgift att genomföra den nya bostadspolitik med förmånliga statliga topplån, behovsprövade familjebostadsbidrag och maskinlån till byggindustrin. Bostadsstyrelsen införde riktlinjer såsom att en industriarbetare inte skulle betala mer än 20 procent av sin disponibla inkomst i hyra för en modern lägenhet med två rum och kök.

Även om tidigare planering fick kritik under 1940-talet tillvaratogs de kvalitéer som var ledord under föregående decennium. I 1940- och 1950-talens bostadsområden lever hus i park-idealet vidare i de generösa gårdarna terränganpassning och tillvaratagandet av träd, klippor och andra naturinslag.

I kölvattnet av andra världskriget utvecklades tanken på grannskapsenheter, storgårdskvarter eller mindre enheter av bostadsområden där människor skulle kunna mötas och umgås i vardagen. Att komplettera den enskilda bostaden med gemensamhetslokaler för träffar, studiecirkel och annat var en viktig del av ideologin.

RATIONALISERING

Till följd av insatserna inom bostadspolitik uppfördes ett mycket stort antal bostäder och nya bostadsområden. Men trots det stora tillskottet på bostäder under 1930-, 40- och 50-talen rådde ett ständigt underskott av moderna bostäder på grund av den omfattande urbaniseringen, framför allt till de större städerna. Det traditionella byggandet var arbetsintensivt och tog viktig arbetskraft från den inkomstbringande exportindustrin. Konkurrensen om arbetskraften hotade att på sikt äventyra konjunkturen. Det fanns sålunda flera politiska motiv bakom viljan att rationalisera byggprocessen.

Många hjälpmedel som förenklade byggandet hade införts på byggarbetsplatsen redan under mellankrigstiden och tilltron till att moderna metoder och stordrift skulle lösa bostadsfrågan genomsyrade bostadssektorn under 1950-talet. Syftet var dels att hålla nere kostnaderna i nyproduktionen, dels se till att det byggdes bra bostäder. Det kom i praktiken att leda till att bostadsproduktionen blev standardiserad, storskalig och likriktad. Även de enhetliga byggnadsbestämmelserna som infördes i byggnadsstadgan 1959, och slutgiltigt avskaffade de lokala byggnadsordningarna, avsåg att gynna det industrialiserade byggandet. Tekniken att gjuta betong direkt på byggplatsen hade förbättrats och rationaliserats under efterkrigstiden. I början av 1950-talet gick man ett steg längre och började prefabricera betongelement utanför byggplatsen.

I och med skivhusets introduktion i slutet av 1950-talet togs steget definitivt in i den period av rationalism och storskalighet som på många sätt dominerade 1960- och 70-talets bostadsbyggande. Skivhuset ansågs kombinera de andra hustypernas fördelar. I planerna argumenterade man för de nya idealen och hävdade dess positiva effekter på byggekonomi, kommunikationer och service gentemot den traditionella mer småskaliga bebyggelsen. Att uppföra större andel höga hus gav också större friytor i form av grönstråk och parker.

I bostadsbyggnadsprogrammet från år 1946 räknade man med att komma till rätta med bostadsbristen under en 15-årsperiod. Enligt beräkningarna skulle drygt 600 000 lägenheter täcka behovet fram till 1960. Beräkningarna höll inte. Trots att fler bostäder än beräknat uppfördes, drygt 800 000 mellan 1945 och 1960, lyckades man inte få bukt med bostadsbristen.

REKORDÅREN, EN MILJON BOSTÄDER

Perioden 1961–75 benämns som ”rekordåren”, då mer än en miljon bostäder uppfördes i Sverige. Som betydande del av detta utgörs bebyggelsen tillkommen efter att ett samlat program för samhällets bostads- och markpolitik antogs 1964, senare kallat ”Miljonprogrammet”. Miljonprogrammet var en nationell byggsatsning genomförd mellan åren 1965–1974 som på många sätt formade stads- och samhällsbyggandet i Sverige på 1960-talet. Startskottet var ett förslag i den så kallade bostadssociala utredningen från 1945, på en storskalig byggsatsning för att råda bot på den höga bostadsbristen i landet. Den efterföljande Bostadsbyggnadsutredningen från 1957 påvisade ett behov på 1,5 miljoner nya lägenheter mellan 1960–1975 och på behov av rationaliseringar inom byggbranschen för att nå målet. Utredningen mynnade i slutbetänkandet Höjd bostadsstandard (SOU 1965:32) vilket lade grunden för beslutet att riksdagen skulle bevilja lån till runt 100 000 bostäder varje år mellan 1965 och 1974. Den övergripande målsättningen formulerades ”Hela befolkningen skall beredas sunda, rymliga, välplanerade och ändamålsenligt utrustade bostäder av god kvalitet till skäliga kostnader” (prop 1967:100). Miljonprogrammet, som räknas till Nordens och kanske till och med Europas största sammanhållna byggprojekt, har knappast fått någon allmän beundran, snarare kritik. Bebyggelsen associeras av många med storskaliga, elementbyggda flerfamiljshus i grå betong, placerade i en utjämnad terräng. Det är dock en ensidig bild. Perioden präglades av en stor variation av bostads- och byggnadsformer, både småhus, flerbostadshus och radhus. Förvisso dominerade betongen som material i stomme men de flesta husen platsbyggdes, om än med rationella och maskinella metoder. Lamellhuset i alla olika former, men i synnerhet trevåningshuset var den absolut vanligaste hustypen under rekordåren och utgör ungefär hälften av alla flerbostadshus uppförda under perioden. Att trevåningshusen inte krävde hiss bidrog till dess popularitet hos byggherrarna.

Bebyggelse uppförs i Hovsjö 1974. Källa: Digitalt museum.

I slutet av 1960-talet och in på 1970-talet blev stadsplanerna alltmer kraftfulla, med storskaliga skulpturala volymer med ibland flera hundra meter långa huskroppar. Stadsplanerna övergick mer mot ett systemtänkande med strukturer som gav upprepande och enhetliga mönster. I huvudsak var denna produktionsanpassade projektering ett sätt att möta de ökade kraven på rationellt byggande.

Bostadsbyggandet präglades under perioden av det rationella, standardiserade och upprepande. I hög utsträckning styrdes form och skala av de förutsättningar som fanns för fabriksproduktion, transport och utrymme för byggkranar. Arkitektoniskt hamnade fokus därför på hur byggnadsdelar, så som tak, fasadytor, fönster,

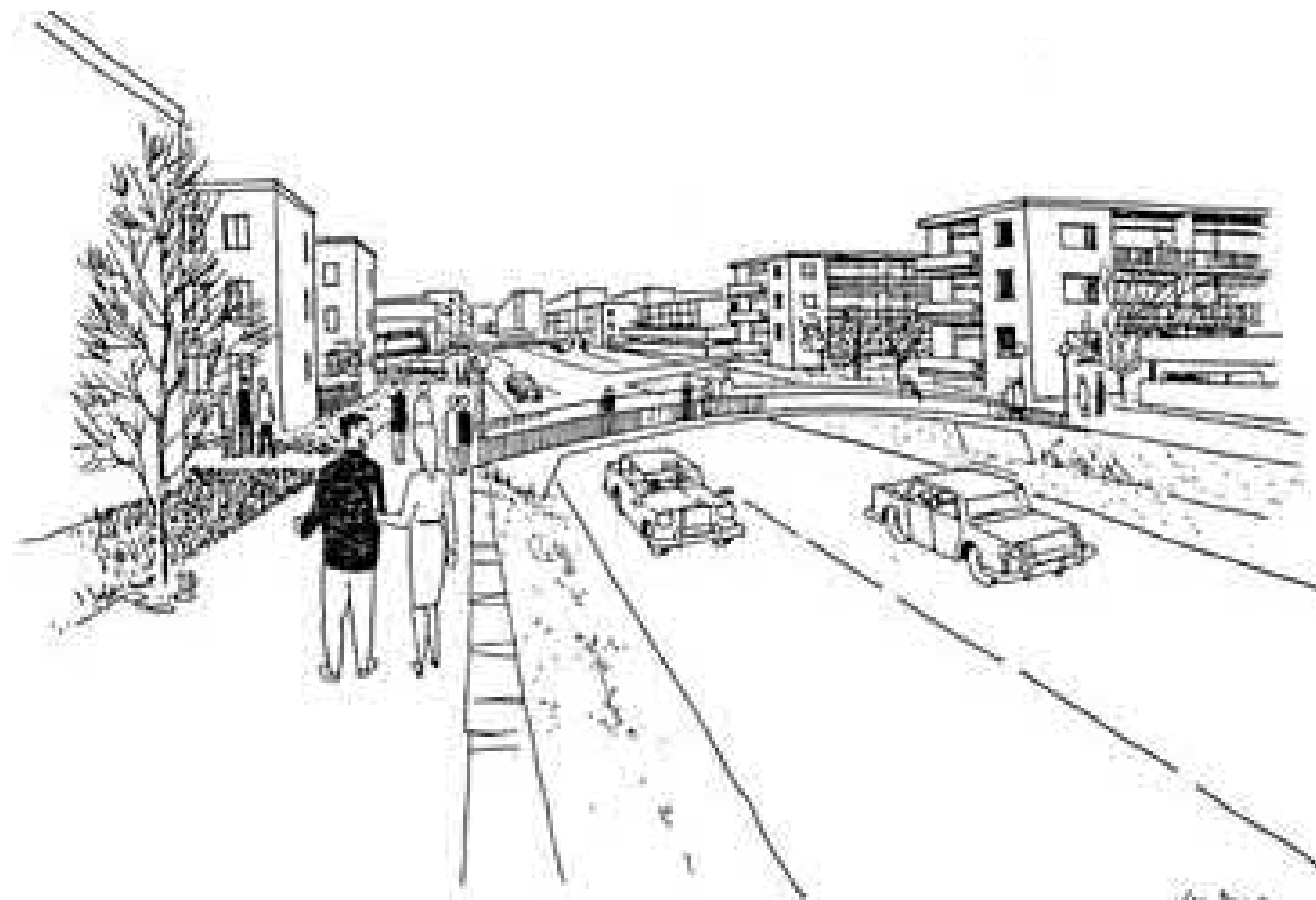
entrépartier och balkonger, kunde kombineras snarare än på byggnadernas estetiska utformning. Bostadsstyrelsens normsamling God Bostad föreskrev hur exteriörer, utemiljöer och bostäderna generellt skulle utformas så att byggherrarna kunde beviljas statliga lån. Normen gav en bostadsbebyggelse kännetecknad av enkla geometriska former; med platta plåt- eller papptäckta tak (ofta med en omgivande hög taksarg), fasader med antingen ett vertikalt eller horisontellt uttryck beroende på placering och utformning av fönster samt kombination med balkonger eller loftgångar. Vanligt var att fasadpartier kläddes in med plåt eller trä. Balkongerna, vanligen placerade utmed hela vardagsrummets bredd, drogs oftast in från fasaden vilket var ett resultat av rationaliserad produktion.

TRAFIKSEPARERING

Rekordårens trafiklösningar är ett resultat av en medveten utformning och en strävan av att skapa ett samhälle anpassat till bilismen. Trafikseparering började införas i stadsplaneringen kring 1950. Dels på grund av den ökade bilismen och det stora antalet trafikolyckor som inbegrep barn men separeringen samverkar även med ambitionerna att åstadkomma stora grönytor, säkra från biltrafik. Behovet av skilda vägsystem för bil- och gångtrafik blev allt starkare ju mer trafiken växte. Under 1960-talet skiftade delvis grundtesen för separeringen till att bli trafiksäkerhet och monumentalitet. De stora vägarna skulle placeras in i stora obebyggda rum mellan stadsdelarna, tillsammans med terrängformationer som dalgångar och höjder.

Under 1960-talet ledde bland annat rapporten SCAFT 1968 (Stadsbyggnad Chalmers Arbetsgruppen för Forskning om Trafiksäkerhet) till en vidareutveckling av säkerhetstänkandet. Detta innebar att bostadsområden byggdes med en omgärdande ringväg, en lokalgata, med återvändsgator, så kallade matargator, in till områdets parkeringsplatser och garage. Genom att sänka ned dessa gator skulle gångvägar kunna löpa över dem på gångbroar. Lösningen bidrog till att större ytor blev bilfria inne i områdena. Skolor och andra funktioner placerades centralt så gående inte skulle möta bilar, så kallad strategisk lokalisering. Olika områden knöts ihop av gång- och cykelvägarna som passerade biltrafiken, antingen på broar eller i tunnlar. Detta innebar att två helt skilda vägnät i olika plan skapades för bilar och gångtrafikanter, vägnät som i princip mötte varandra endast vid parkeringsplatserna. Lösningen gynnade inte minst barnens möjligheter att ta sig till och från skolan, lekplatser och idrottsplatser men har samtidigt fått kritik för att skapa barriärer och avgränsa bostadsområdena.

Ur generalplanen för området kring Rinkeby, Spånga kyrka och Tensta, 1965. Källa: Digitalt museum.

JÄRVAFÄLTETS EXPLOATERING

På 1960-talet minskade successivt användningen av Järvafältet för militära ändamål. Anledningen till nedtrappningen var att de moderna stridsmedlen krävde andra slags miljöer. 1965 såldes marken till Stockholm, militären var dock kvar på delar av området fram till 1970. Samma år delades marken med tillhörande gårdar mellan kommunerna Stockholm, Solna, Sundbyberg, Sollentuna och Järfälla.

Nya användningsområden för Järvafältet hade dock redan tidigare diskuterats. Tage Erlander ska på Socialdemokraternas valupp-taktsmöte 1962 i Stockholms konserthus ha utlovat bostäder för 160 000 människor på Järvafältet. Några år senare, 1965, togs en generalplan för Rinkeby och Tensta fram av stadsbyggnads-kontoret. Byggnationerna var i gång året därpå och 1967 flyttade de första Tenstaborna in och 1968 började inflyttningen i Rinkeby. De befintliga äldre gårdarna på södra delen av Järvafältet revs i samband med utbyggnaden och miljonprogrammets framfart medan gårdarna på norra Järvafältet till stor del bevarades.

I planeringen av södra Järva framställde stadsbyggnadskontoret i Stockholm normsamlingen Planstandard 65. Skriften blev av stor betydelse för utformningen av nya bostadsområden med noggranna normer för bland annat utformning och kvadratmeteryta i förhållande till folkmängd. Boendestandard, hustyper, kommunal och kommersiell service, friyor och trafikplanering behandlades. En huvudpunkt i Planstandard 65 var att bebyggelsen måste bli tätare och lägre i de nya stadsdelarna. Denna eftersträlvade stadsmässighet belyses på följande sätt i den uppmärksammade generalplanen för Rinkeby-Tensta:

”En förtätad och intensiv bostadsbebyggelse grupperad kring ett regelbundet format system av uterum med växlande dimensioner, alltifrån smala gånggator till relativt stora men ändå bestämt avgränsade parker. Gångvägnätet och det inre parkrums-systemet har givits en skala och utformning som anpassats till de gående.”

Samtidigt med planeringen och exploateringen av södra Järva tilltog kritiken mot den allt större skalan i nya bostadsområden och stadsdelar. En intensiv debatt inleddes om tidens rationella stadsbyggande som beskylldes för att skapa en människofientlig monotoni med stigmatiserande omdömen som ”betonggetton” och ”stenöknar”. Det standardiserade bostadsbyggandet hade nått en punkt där ekonomi och tekniska normer ansågs ha kommit att överskugga mänskliga aspekter på boendet. Kritiken mot bebyggelsen i södra Järva blev omfattande.

Planeringen av norra Järva startade omgående efter byggnationen av Tensta och Rinkeby (södra Järva) påbörjats. Generalplan för Kista, Husby och Akalla utformades 1969 och antogs slutgiltigt 1971, med oförändrad planstandard och med samma normer som för södra Järva. Ytterligare en skrift togs dock fram för planeringen av norra Järva, Planfaktorer 70, vilken analyserar förstadsplane-ringens problem. Med ett citat från Bostadsbyggnadsutredningens betänkande Höga eller låga hus? från 1967 säger man att det är ”lösningen av miljöfrågorna” som är det intressanta; att skapa goda livsmiljöer, inte att följa strikta normer.

Kritiken mot planeringen av södra Järva hade inte gått obemärkt förbi, målet var att i norra Järva skapa ett mer heterogent bostads-bestånd och fler arbetstillfällen i anknytning till bostadsområdena samt få kommunikationer och service på plats i tid för inflyttning. Norra Järva planerades som en bandstad, med bebyggelsen grupperad kring ett centralt stråk till vilket handel och service koncentrerades. Det är en för tiden motsatt riktning för planering av centrum än vad som var normalt. Under 1970-talet kom allt större fokus att läggas vid vikten av att anpassa centrumanlägg-ningarna efter handelns behov. Inomhustorg eftersträvades för

Flygbild tagen strax efter att bebyggelsen i Akalla stod färdig, någon gång mellan 1975-1985. Fotograf: Gösta Clase. Källa: Digitalt museum.

att inte låta vinterklimatet påverka konsumtionen, liksom flexibla byggnader, som lätt kunde ändras efter handelns krav. Lösningen blev klimatskal, ofta stereotypa, stora hallar med flexibelt inre, där liten möda lades på utformningen av exteriören. Planeringen av bandstaden, som ursprungligen var en arkitektdröm av Arturo Soria för utformningen av Madrid som utopisk idealstad, byggde bland annat på att bostäder åter integrerades med centrumstråkets bebyggelse för att sörja för handelns kundunderlag och för att bidra till ett aktivt socialt liv kring stråket. Servicefunktioner blev genom planeringen lättare att nå från hela bostadsområdet och den tidigare normalt avskilda och funktionsseparerade centrumbebyggelsen återfick på så vis både en mer småskalig och integrerad form. I princip ett omtag på 1940-talets ABC-stad. I och med att arbetsplatser integrerades som en del i planeringen borgade bandstadsplanen för ett gott underlag för detaljhandeln och för att möjliggöra en levande, dynamisk stadsdel med begränsad arbetspendling. Så mycket befintlig grönska som möjligt skulle sparas. Flexibilitet var ett nyckelord; genom att funktioner som skolor, lekpark, parkeringsplatser mm placerade i en längsgående central zon skulle man enkelt kunna disponera dessa för andra ändamål om behovet uppstod. De tre planerade stadsdelarna Akalla, Husby och Kista skulle byggas tätt ihop så att den eftersträlvade bandstadsstrukturen framhävdes. Till skillnad från södra Järva planerades redan från början storskaliga arbetsplatsområden, placerade norr om bostadsbebyggelsen, upp mot E4:an och gränsen till Sollentuna.

Dock skulle exploateringstalet ökas jämfört med södra Järva. Husen planerades delvis bli betydligt högre, 40% av lägenheterna skulle rymmas i hus som hade 9-15 våningar, 35% i hus med 4-6 våningar och resterande i tvåvåningshus. Utfallet blev dock något annorlunda, höghusen blev inte fullt så höga, procentsatserna justerades mellan byggnadskategorierna och enfamiljshus tillkom. Samordningen i planeringen var ett framsteg, endast sex byggherrar involverades till skillnad från 22 i södra Järva, och en projektgrupp hade skapats för att samordna arbetet. Tidsplanen kunde i stort följas och framför allt så fanns centrumfunktioner, lekplatser, gångstråk och kommunikationer på plats när områdena togs i bruk. Vad som tydligt framgår är att de tre stadsdelarna skiljer sig sinsemellan i planering och utformning, vilket med tanke på generalplanen och det uttalade målet om att skapa en heterogen boendemiljö kan tyckas märkligt. Under exploateringen av norra Järva, infördes ett nytt planeringsinstrument, *områdesplanen*, på nivån mellan generalplaner och stadsplaner. Dessa bidrog till en större variation mellan stadsdelarna och dess olika delområden. Områdesplanerna var omfångsrika handlingsprogram som skulle underlätta noggrann tidsplanering och bra samarbete mellan alla parter. Syftet var även att ge de kommunala beslutsfattarna ökat inflytande och en bättre bild av slutresultatet.

Barn framför de nyuppförda enplanshusen placerade mot Järvafältet. Fotograf: Gösta Clase. Källa: Digitalt museum.

Husby är en renodlad bostadsstadsdel om man undantar centrum, skolorna samt några mindre kontorsbyggnader i öster. Stadsdelen planerades och uppfördes med i huvudsak en typ av byggnad, 5-6-vånings lamellhus med loftgångar, sammanlagt ett drygt hundratal hus grupperade vinkelrät mot varandra tre och tre eller fyra och fyra kring slutna likformiga gårdar med till stor del hårdgjorda ytor och planerad grönska. Stadsdelen saknar arbetsplatsområde i direkt anknytning till bostadsområdet, vilket sågs som ett krav för att skapa en levande förort. De stora arbetsplatsområden som ingick som en viktig del i planeringen av norra Järvafältet placerades i anslutning till Akalla och Kista.

Akalla följer däremot det uttalade målet med ett tydligt heterogent bostadsbestånd. Ett bostadsbestånd som också är tydligt anpassat till terrängförhållandena och visar på att det i planeringen till stor del togs hänsyn till befintlig växtlighet, bland annat i form av storgårdskvarter med bibehållen grönska och terräng. Bebyggelsestrukturen trappas ned mot Järvafältet. Här finns också ett arbetsplatsområde i anknytning till bostäderna på stadsdelens norra sida.

I Kista har planeringen tagit ytterligare ett kliv, stadsdelen kom att påverkas av mättnaden på bostadsmarknaden och delvis även av en strukturell samhällsförändring som ledde till en större andel kontorslokaler och färre små och medelstora industrietableringar än vad som ursprungligen var tänkt. Inte heller det planerade sjukhuset eller gymnasieskolan realiserades. Stadsdelen utgörs till hälften av kontors- och verksamhetsområde och till hälften av bostäder. Bostadsbebyggelsen är lägre än i grannstadsdelarna, grupperad i uppbrutna, delvis halvslutna kvartersstrukturer utan tydligt stadsdelscentrum i bostadsområdet. Centrumfunktionerna är i stället förlagda till en galleria som med sin placering vid tunnelbana och mellan bostadsområde och kontorsområde har en sammanlänkande funktion. Utbyggnaden av arbetsplatsområdet påbörjades samtidigt med bostadsbebyggelsen men huvuddelen byggdes ut på 1980-talet.

Planen inbegrep ursprungligen även Hästa som dock aldrig planerades att förses med tunnelbana utan kom att bli bussbetjänat. Här planerades totalt 3950 rumsenheter, ca ¼ så många som i de tre övriga stadsdelarna, och inflyttning var tänkt att ske 1978-79 men någon exploatering av området kom aldrig att genomföras.

Ponnyridning vid entrén till vad som senare blev Igelbäckens kulturresevat. Fotograf: Gösta Clase. Källa: Digitalt museum.

MILJÖ- OCH BYGGNADSBESKRIVNING

LANDSKAP OCH OMGIVNING

Den aktuella fastigheten Mariehamn 1 i Akalla är lokaliserad på norra Järvafältet i nordvästra Stockholm. I norr avgränsas stadsdelen av Uppsalavägen och därefter Sollentuna. I öst fortsätter bebyggelsen genom Husby och därefter in i Kista. I väst och söder avgränsas bebyggelsen av Järvafältet, där Igelbäckens dalgång är skyddad som kulturresevat. Kulturresevatet är centrerat runt dalgången och vattendraget. Det omgärdas av höjdryggen i norr, med stadsdelarna Akalla, Husby och Kista och av höjdryggen i söder, med Tensta (med Hjulsta), Rinkeby samt Ursvik. Igelbäcken binder samman havsviken Edsviken med Säbysjön. Odlingslandskapet i Igelbäckens dalgång är öppet och visar hur området såg ut kring sekelskiftet 1900.

Den aktuella fastigheten är lokaliserad invid en torgbildning, ibland omnämnd som Akalla torg, inramad av bland annat aktuell byggnad i sydväst, tunnelbanans uppgång med karaktäristiskt skärmtak från 1980-talets mitt i norr och i söder sparad naturmark som utgör en entré till Igelbäckens kulturresevat. De närliggande höghusen förstärker rumsbildningen som är tydligt avgränsad. Sibeliushöjden löper genom platsen i öst-västlig sträckning. Under tunnelbanans skärmtak skymtar trappor ned till biljetthallen, inunder torgbildningen är bussterminalen lokaliserad. Terminalen har in- och utfart i söder och norr med intilliggande entréer till Sveaborgsfaret och Prokalafaret.

Underbyggda ytor, som terminalen och faren, ger begränsningar i val av vegetation. Torgets vegetation är därför nedtonad och består främst av en rundel med en lönn. På var sida om tunnelbanans och bussterminalens upp- och nedgång finns fem stycken kvadratiske planteringar varvade med lyktstolpar. Torgets belysning består annars främst av fyra stycken symmetriskt placerade dubbla lyktstolpar med sex stycken belysningsarmaturer vardera. Över torget passerar den, något förskjutna, Sibeliushöjden. Längs med Sibeliushöjden finns trädtrader, bland annat en trädrad om fem träd norr om aktuell byggnad. Invid byggnadens sydöstra hörn finns träd både på den hårdgjorda ytan och på terrasseringen intill.

Vy från Akalla by mot söder. På bilden syns det bevarade landskapet som utgör stora delar av Igelbäckens kulturresevat.

Platsbildningens norra del domineras av tunnelbanans och bussterminalens upp- och nedgång med sitt skärmtak. De dubbla lyktstolparna med sin speciella utformning kröns av sex stycken belysningsarmaturer.

Utfart bussterminal. Till höger, ur bild, ligger en infart till Prokalafaret, och till vänster, ur bild, en infart till Sveaborgsfaret.

Parkeringsplats söder om aktuell fastighet.

I sydost möter Mariehamn 1 utspärad naturmark i form av en gräsyta som övergår i skog. Den utspärade naturmarken utgör del av kulturreseptatet Igelbäcken. Grönområdet går in som en kil mellan bebyggelsen och rymmer ett fornlämningsområde med gravhögar och Akalla by. Akalla by har rötter i bronsåldern och en stor mängd kulturhistoriskt mycket värdefulla byggnader daterade från 1600-talet och framåt. Idag fungerar den bland annat som 4H-gård. Från bebyggelsen i Akalla finns långa siktlinjer söderut över dalgången. Bland annat syns Granholmstoppen som en vpunkt, tillkommen av schaktnings- och rivningsmassor från utbyggnaden av Tensta och Rinkeby på den södra höjdryggen. Gångvägen från torgbildningen invid aktuell fastighet går genom den gröna kilen mot Akalla by och skapar en entré till kulturreseptatet.

Den upplysta gångvägen från torget genom naturmarken skapar en entré till Igelbäckens kulturreseptat.

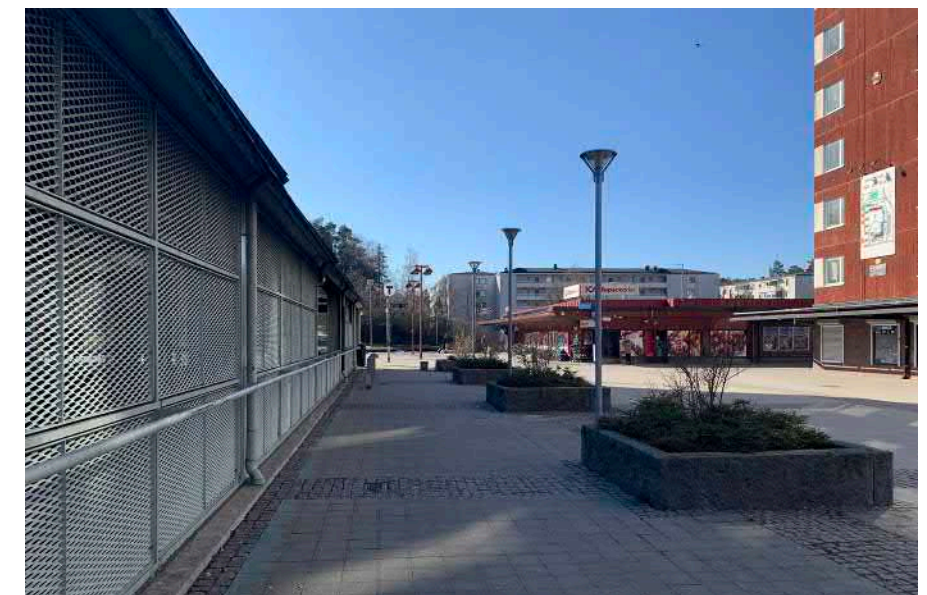
Den utspärade naturmarken gränsar till torgbildningen och aktuell fastighet. Till höger i bild syns planteringen med lönnen.

Naturmarken bildar en kil som går in bland bebyggelsen i Akalla.

Östra sidan av tunnelbanan och bussterminalens upp- och nedgång.

Västra sidan av tunnelbanan och bussterminalens upp- och nedgång.

BEBYGGELSEN I AKALLA

Bostadsbebyggelsen längst norr ut, söder om arbetsplatsområdet, utgörs av tre för Akalla mycket karaktäristiska storkvarter med en yttre ram av 4-6 våningshus kring lägre hus och utsparade naturpartier, lekparkar och daghem. Ett särpräglat inslag är radhusen inuti dessa storkvarter, vilka ger området en speciell karaktär. Söder om storgårdskvarteren finns en lång rad långsmala lamellhus i 11 – 12 våningar, i tre grupperingar, vilka tillsammans markerar centrum – det centrala service- och gångstråket, Sibeliushöjden. Höghuset, med sina kraftigt färgade fasader, är synliga på långt håll och har stor betydelse för stadsbilden och för landskapet på det öppna Järvafältet. Sibeliushöjden löper i ost-västlig riktning genom Akalla och fortsätter sedan i sydöstlig riktning genom grannförorten Husby och vidare in i Kista. De tre stadsdelarna utgör tillsammans en bandstad i vilken Sibeliushöjden utgör ryggrad, som sammanlänkade gångstråk.

Norr om gågatan finns butiker, restauranger, stadsdelens servicehem och två tunnelbaneuppgångar placerade på torgytor som öppnas upp mellan de tre grupperingarna av höghus. Söder om Sibeliushöjden finns en rad låga byggnader, bland annat kyrka, livsmedelsbutiker, skolor och daghem samt samlingslokal med bibliotek, auditorium, restaurang med mera. Längs med stråket finns två tunnelbaneuppgångar, en i väst invid aktuell fastighet och en längre österut. Akalla är sista stoppet på den blå linjen, tunnelbanans tredje utbyggnadsfas.

I söder trappas Akallas bebyggelse ned. Här finns bland annat lamellhus i 2-4 våningar och mot Järvafältet flera områden med småhus. Bebyggelsen är tydligt anpassad till den varierade topografin och består delvis av typritade radhus. Söder om bebyggelsen är Järvafältet direkt angränsande och den utsparade grönkilen som utgör del av Igelbäckens kulturresevat delar södra Akalla i två.

På flygbilden syns trappningen i Akallas bebyggelse tydligt. Höghuset syns tydligt och markerar även gångstråket Sibeliushöjden som löper längs med dem. Bakom höghuset skymtar storgårdskvarteren. Mot söder trappas bebyggelsen ner i våningsantal ned mot Järvafältet. Bild: Aftonbladet.

Akalla består, till skillnad från grannstadsdelen Husby, av mycket varierad bebyggelse i utformning och skala. Inte minst bidrar småhusområdena till detta. Byggnaderna har en kraftig och tidstypisk färgskala, där varma och mustiga jordfärger dominerar, från gult och rött till brunt. Färgsättningen är mycket medvetet gjord och baseras på ett särskilt färgprogram som utarbetades för Akalla utav konstnären Staffan Hallström.

Området är trafikseparerat bl.a. genom de två faren, Sveaborgsfaret och Prokalafaret, med parkeringsmöjligheter under husen. Samt i form av en underjordisk lastgata till butikslokalerna i suterrängplan inom fastigheterna.

Detaljerade program i byggskedet resulterade i att mycket befintlig grönska har sparats inom området, i storgårdskvarteren, vilket tillsammans med gestaltade gårdar är ett viktigt inslag inom Akalla.

AKTUELL BYGGNAD

MARIEHAMN 1 - ICA-BYGGNADEN

Byggnaden är uppförd i en våning och placerad vid den västra tunnelbaneuppgången i Akalla, i anslutning till ett stort torg och intill Sibeliushöjden. Byggnaden är uppförd som en butiksbyggnad i en våning efter ritningar av Lars Bryde och har sedan uppförandet inrymt butiker. Fasaderna är av skiftande mörkbrunt tegel lagt i halvstensförband med en vit, slät fog som tydligt kontrasterar mot det mörka teglet. Mot torget i öster har delar av fasaden en röd panel i plåt som efterliknar en liggande brädpanel. Sockeln är en formgjuten betongsockel med spår från stående brädor. Mot torget i öster har byggnaden ett brett skärmtak med en mjukt svängd profil vilket är klätt med smala bräder som möjliggör för en nätt, svängd form och bidrar till ett elegant uttryck.

En annan för byggnaden utmärkande del är det stora cirkulära fönstret som finns i den norra fasaden, längs med Sibeliushöjden. Fönstret omgärdas och markeras av tegelstenar lagda med löpytan följandes fönstrets runda form. Det fungerar dock inte längre som fönster då det numera är igensatt med ett svart järngaller. På var sida om fönstret finns fyra mindre planteringsytor i marknivå kringgärdade av gatsten och lagda i halvcirklar mot sockeln. Dessa har tillkommit senare, oklart när.

Intill entrén på den norra fasaden, under skärmtaket som sträcker sig över hörnet mellan östra och norra fasaden, finns en mindre tillbyggnad. Här var det tidigare plats för kundvagnar. Den mindre tillbyggnaden har gjort att skärmtakets svängda form intill fasaden är inbyggd. Den är dock fortsatt synlig i fasad då den står ut något över underliggande panel och i kulör och utformning skiljer sig något från intilliggande panel, liksom sockeln som även den har en något avvikande kulör mot den äldre.

Det för byggnaden så karaktäristiska skärmtaket.

Vy mot butiksbyggnaden från norr.

Skylt ovan takfot placerad ovan den södra fasaden, mot den intilliggande parkeringen.

Runt fönster i den norra fasaden, idag igensatt.

På byggnadens södra fasad, intill parkeringen, finns en lastbrygga. Intill den, på den västra fasaden, finns också en senare tillbyggnad klädd med faluröd stående träpanel som är indelad i ett rundbågemönster med stående brädor i fasad likt pelare. Panelen är sannolikt delvis samtida med byggnaden och var ursprungligen ett plank med en mindre uteplats innanför, mellan Sibeliusgången och lastkajen. Omkring 1980 isolerades planket för att få funktionen som varumot-tagning och lager, och byggdes på ytterligare snart därpå, med samma typ av fasad som det tidigare planket. I den östra fasaden finns skyltfönster och stora glasade dörrar som leder in till mindre verksamheter. Tidigare låg här ett postkontor. Fönster och dörrar har ramar av röd aluminium/plåt.

Taket är plant och markeras genom takfoten som är klädd med en taksarg i plåt i röd kulör. Tidigare var taksargen klädd med liggande brädor målade i faluröd kulör (fram till åtminstone år 2000).

Tillbyggnad klädd med faluröd stående träpanel indelad i ett rundbågemönster.

Detalj faluröd träpanel indelad i ett rundbågemönster med stående brädor i fasad likt pelare..

Detalj taket.

Lastbryggan på byggnadens södra fasad.

LARS BRYDE (1918-2002)

Lars Bryde föddes 1918 som son till arkitekten och skådespelaren, samt chef för SF, Vilhelm Bryde och Lisa Bryde, dansare vid Kungliga Operan. 1944 tog han sin arkitektexamen från KTH och året därpå anställdes han hos arkitekt Lennart Tham där han arbetade endast ett par år, fram till 1947. 1948 tog Bryde anställning på Vattenbyggnadsbyrån, där han var kvar fram till 1952. 1953 startade han Lars Bryde Arkitektkontor AB tillsammans med Åke Ahlström och Kjell Åström. Bryde och Åström låg bland annat bakom den hästskoformade centrumbyggnaden i Rågsveds centrum i Stockholm, uppförd 1958-59. Från 1959 drev Bryde kontoret i egen regi. Vid samma tid tog han över rollen som huvudarkitekt för Sveriges Kooperativa Bostadsförening (SKB) efter Edvin Engström. Brydes arkitektkontor har ritat närmare 10 000 lägenheter för SKB och AB Hyreshus (nu Svenska Bostäder).

1957 reste Bryde till Västberlin och bostadsutställningen Interbau där "Morgondagens stad" skulle visas, en utställning som väckte stor uppmärksamhet i arkitektkretsar. Här visades bl.a. Alvar Aaltos vita åttavåningshus, ett av huvudnumren på utställningen. I Stockholm samma år avgjordes en stadsplanetävling för Kampementsbacken på Gärdet. Alvar Aaltos stadsplaneförslag och hustyp från Interbau var ett av två vinnande förslag. När Kampementsbacken tre år senare skulle genomföras blev Lars Bryde ansvarig arkitekt och Aaltos husform återanvändes då men med ett helt annat innehåll.

Riset 6 betecknas som Stockholms första postmodernistiska byggnad. Bild hämtad från SKB.

Solberga. Bild hämtad från Svenska Bostäder, fotograf: Jan Wiren.

Storhetstiden för Brydes arkitektkontor var 1960-70-talet då ett flertal projekt i Stockholms förorter genomfördes, bland annat stora delar av Akalla centrum (1973), bostadsområden i Tensta (1969-82), Rinkeby (1969-84), Östra Solberga (1968-70), Gröndal (1983-85) och Hässelby (1982-85). Lars Bryde Arkitektkontor har även ritat många bostadshus på Södermalm. Utöver projektering av bostadsområden omfattade kontorets uppdrag även översiktsplanering, stadsdelscentra och planering av andra större anläggningar. I rollen som SKB:s huvudarkitekt tog sig Bryde inte an de allra största byggprojekten. Husen uppfördes i en något mindre skala och med mindre rationaliserade metoder, så som platsgjuten betong, lättbetongmurade och putsade väggar. Bryde blev ofta även uppmärksammas för sin skicklighet som bostadsplanlösare där han var noggrann med att efterfölja det svenska normsystemet framtaget i God Bostad.

Drakenberg sett inne från gården. Bild hämtad från Wikipedia.

Även om uppdragen huvudsakligen fanns i Stockholm, med SKB och AB Hyreshus i Stockholm som största uppdragsgivare, förekom uppdrag även utanför Stockholm, bl.a. i stadsdelen Norrmyra i Söderhamn där Bryde svarade för att utforma den nya stadsplanen. Bland Brydes mest kända byggnader finns Drakenbergsområdet och Plankan på Södermalm, centrumbyggnaden i Rågsved, 2:a generationen stjärnhus i Gröndal, Kampementsbacken på Gärdet, skivhusen i Akalla och Apelsinlunden i Solberga. Hans byggnader karaktäriseras ofta av putsade fasader i jordfärger, relativt tunga, kraftiga volymer med skarpskurna hörn, öppen planlösning i lägenheterna, stora balkonger och en medveten planering för ljusinsläpp i lägenheter och trapphus. Bryde är också känd för att ha ritat vad som betecknats som Stockholms första postmodernistiska byggnad, Riset 6 på Södermalm, från 1971.

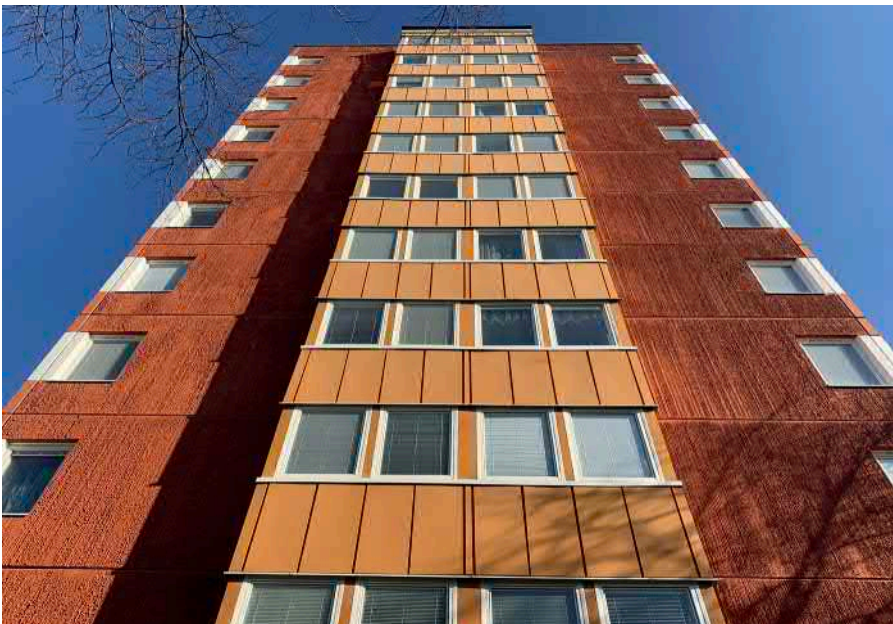
KRINGLIGGANDE BYGGNADER

SVEABORG 1 OCH 6-9 - PORKALA 7-11 - HÖGHUSEN LÄNGS MED SIBELIUSGÅNGEN

Sveaborg 1 och 6-9 - De röda höghusen

Byggnaderna är uppförda i 9 vån + 2 suterräng, 10 vån + 1 suterräng, 11 vån + 1 suterräng och placerade i den västra delen av Akalla längs med Sibeliushöjden. De är uppförda av HSB efter ritningar av Vattenbyggnadsbyrå VBB. Husen avviker från de övriga byggnaderna i Akalla på så sätt att de är rena betongelementhus med en betongstomme uppförda med Ohlsson & Skarnes tunga elementbyggnadssystem S66, vilket är bärande förtillverkade fasadelement i sandwichkonstruktion.

Byggnadens fasad i suterräng mot Sibeliushöjden är klädd i fasadklinker av Höganäs-typ med stående rektangulära klinkerplattor. Genom att plattorna är ojämnt brända får fasaden en yta som skiftar i olika bruna kulörer. Höghuset är sammanlänkade genom suterrängsvåningen i gatuplan med ett överliggande skärmtak och genom överbyggda, ovanliggande gårdsplaner mellan huskropparna. Skärmtaken som länkar ihop byggnaderna är trätak, målade i en mörkröd kulör, och avtäckta med plåt. Övrig fasad på byggnaderna är klädda i grova, krattade betongelement i en mörkröd kulör med synliga skarvar mellan våningsplanen. Fasadens röda kulör skiftar något vilket den krattade ytan delvis bidrar till. Mellan vissa fönster liksom vid fönster placerade i hörn sitter släta betongelement målade i en vit kulör. Fönster är vita en- och tvålufts-fönster, inklädda i plåt (genomfört 1988). Fönstren i burspråk är fönsterband av enlufts-fönster. Entréerna ligger indragna under utskjutande fasadpartier och har glasade dörrar av bruneloxerad aluminium med sidoljus och dörrblad med stående glaspartier.

Burspråk klätt med fasadplåt i en orange kulör. Fasadens grova, krattade betongelement ger en levande yta genom skuggbildningar.

Gavlarna skiljer sig mellan husen, med genomgående burspråk i fasad klätt med fasadplåtar i vit eller orange kulör och fönsterband, eller med utskjutande balkonger med sidor av släta betongelement i en vit kulör, vita balkongfronter av korrugerad plåt och överliggare i aluminium. Utöver gavlarna så delas fasaderna upp av de utskjutande balkongerna och burspräken på fler ställen i fasad.

Taken är flacka, pappklädda, motfallstak och markeras med en svart plåtlist vid takfot. Under takfot sitter vita, runda markeringar (oklar funktion) med ett jämnt avstånd, främst är synliga på ett längre avstånd.

Byggnadernas anpassning till markens nivåskillnader blir märkbar genom skärmtakets och de ovanliggande gårdsplankens varierande höjd.

Byggnaderna följer landskapets nivåskillnader. Det är tydligast märkbart på hög höjd eller i gatuplan genom skärmtakets varierande höjd liksom genom stödmurarna, trapporna och ramp i formgjuten, rå betong med liggande trästaket som hägnar in de ovanliggande gårdarna. Gårdarna och gångstråk är helt bilfria och gör området till en bra exponent för tidens trafikseparerade planering, något som möjliggörs bl.a. genom det underbyggda garaget och bilgatan, Porkalafaret, från vilket boende och butiksägare når husen genom hissar.

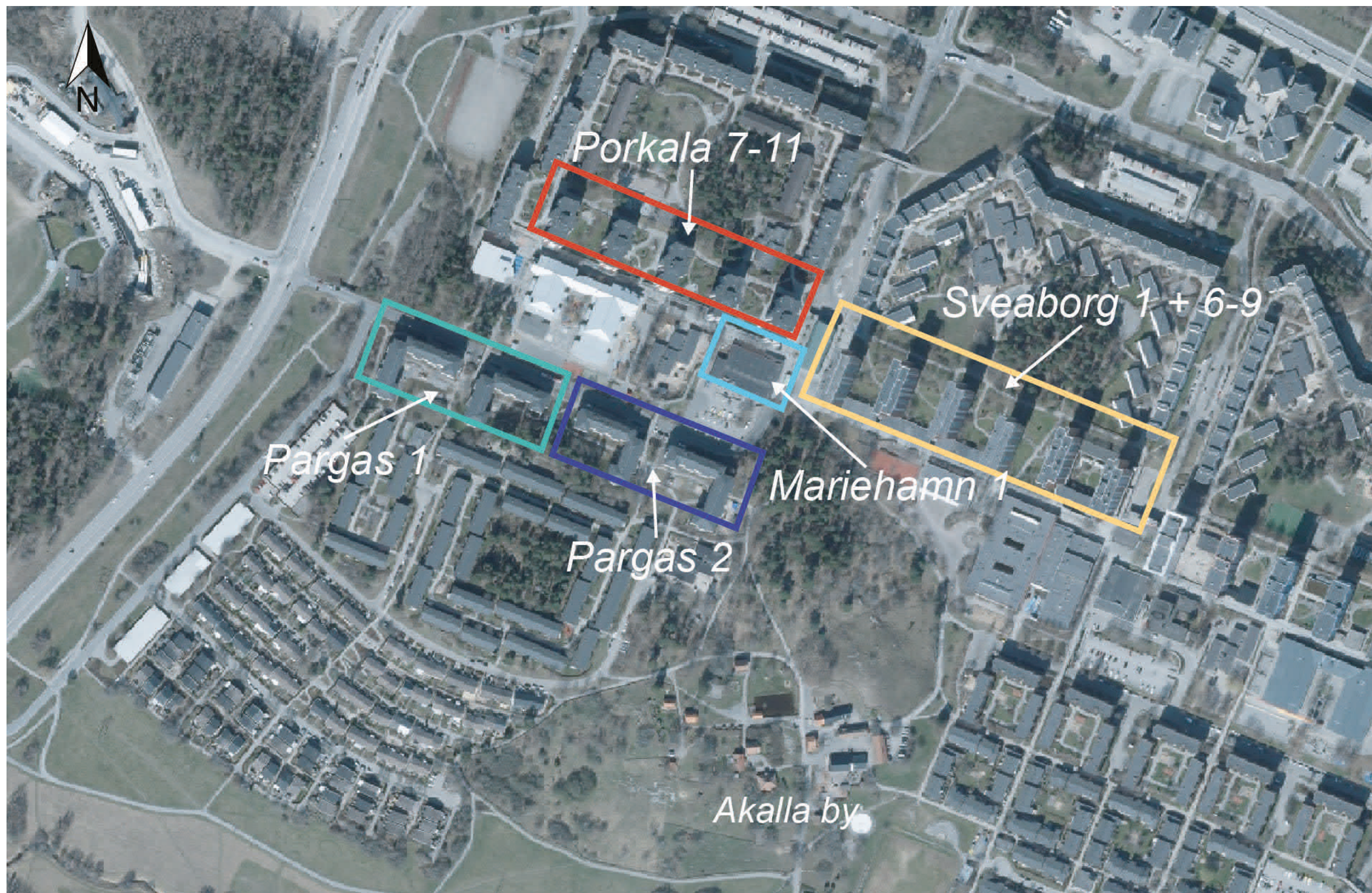

Vy mot byggnaderna från den gröna kilen invid torget. Härifrån syns bl.a. byggnadernas olika karaktärer sinsemellan, med gavlar i olika utformning.

Byggnadernas placering invid det intilliggande torgets nordöstra hörn.

På ortofotot är de olika fastigheterna utmarkerade. Även bebyggelsen för Akalla by är markerad i söder. Ortofoto från Lantmäteriet bearbetat av Tyréns.

Porkala 7-11 - De gula och brunorangea höghusen

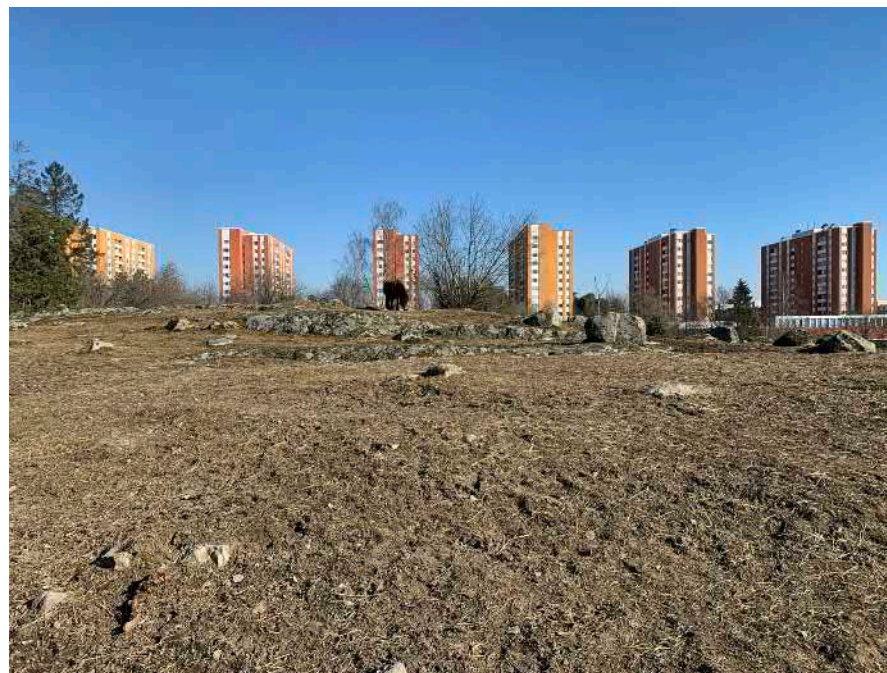
Byggnaderna, sex höghus, uppförda i 12 våningar med en suterrängvåning, ritade av arkitekt Lars Bryde och Svenska Bostäder som byggherre. De är placerade i centrala Akalla, mellan de två tunnelbaneuppgångarna i Akalla längs med Sibeliusgången.

Suterrängvåningen mot Sibeliusgången är klädd i fasadklinker av Höganäs-typ med kvadratiska plattor i en ljusbrun kulör som är ojämnt brända vilket skapar en skiftande yta. Byggnadernas fasader är slätputsade och skiftar i kulör husen sinsemellan, från en gul kulör till brunorangea kulörer. Höghusen är sammanlänkade genom suterrängvåningen i gatuplan med ett överliggande skärmtak och genom överbyggda, ovanliggande gårdsplaner mellan huskropparna. Skärmtaken som länkar ihop byggnaderna är trätak, målade i en vit kulör, och avtäckta med plåt.

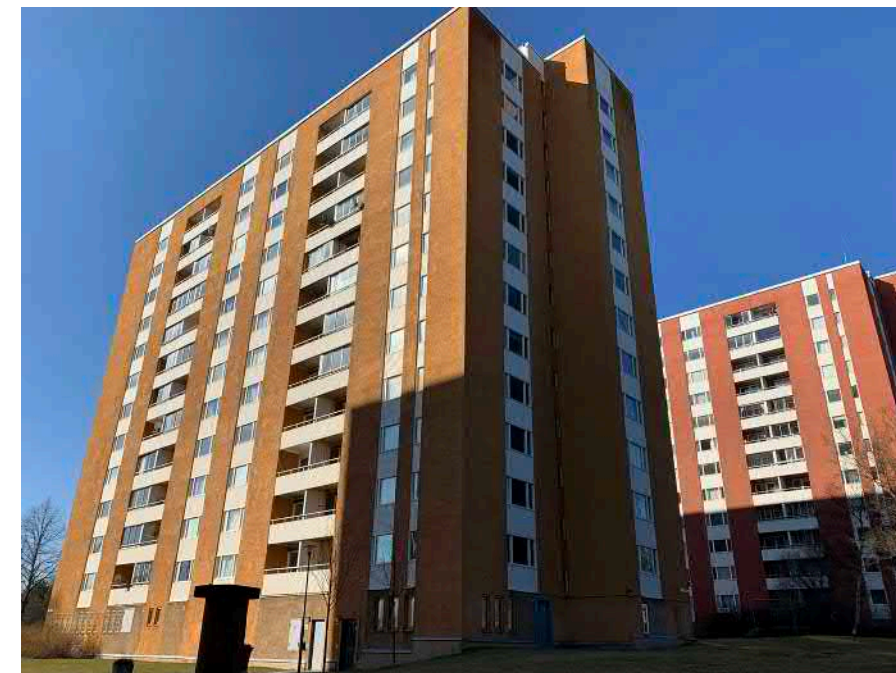
Fasaderna är spritputsade och har olika kulörer, från en gul kulör till en brunorange kulör. Särskilt karaktäristiskt för byggnaderna är indelningen i fasad genom vita partier i sinuskorrigerad plåt som ligger något indragna i fasad och är i fönstrens bredd, från takfot till bottenvåningen, vilket skapar en tydlig vertikalitet. Vertikaliteten i fasad förstärks också vid de indragna balkongerna med dess vita balkongfronter, även de i sinuskorrigerad plåt, liksom av de utskjutande fasadpartierna vid gavlarna, som även de bidrar till att byggnadernas volymer upplevs som slanka och smäckra. Vissa av byggnadernas mittpartier markeras också i fasad genom en smal, orange plåt, medan andra av byggnaders utskjutande gavelpartier markeras med orangea plåtar, i båda fallen från takfot till bottenvåningen.

Sockeln är i grå betong och bottenvåningen markeras med spritputsade partier i en brun kulör och entréerna markeras genom stående rektangulära klinkerplattor i en brun kulör. Fönstren är vita enlufts-fönster som i vissa fall flankeras av vädringsfönster på vardera sida vilket skapar ett större fönsterparti. Det leder till en variation i fasaden tillsammans med de bredare vitmålade partierna. Taken är flacka motfallstak med en smal vit plåtinklädd takomfattning.

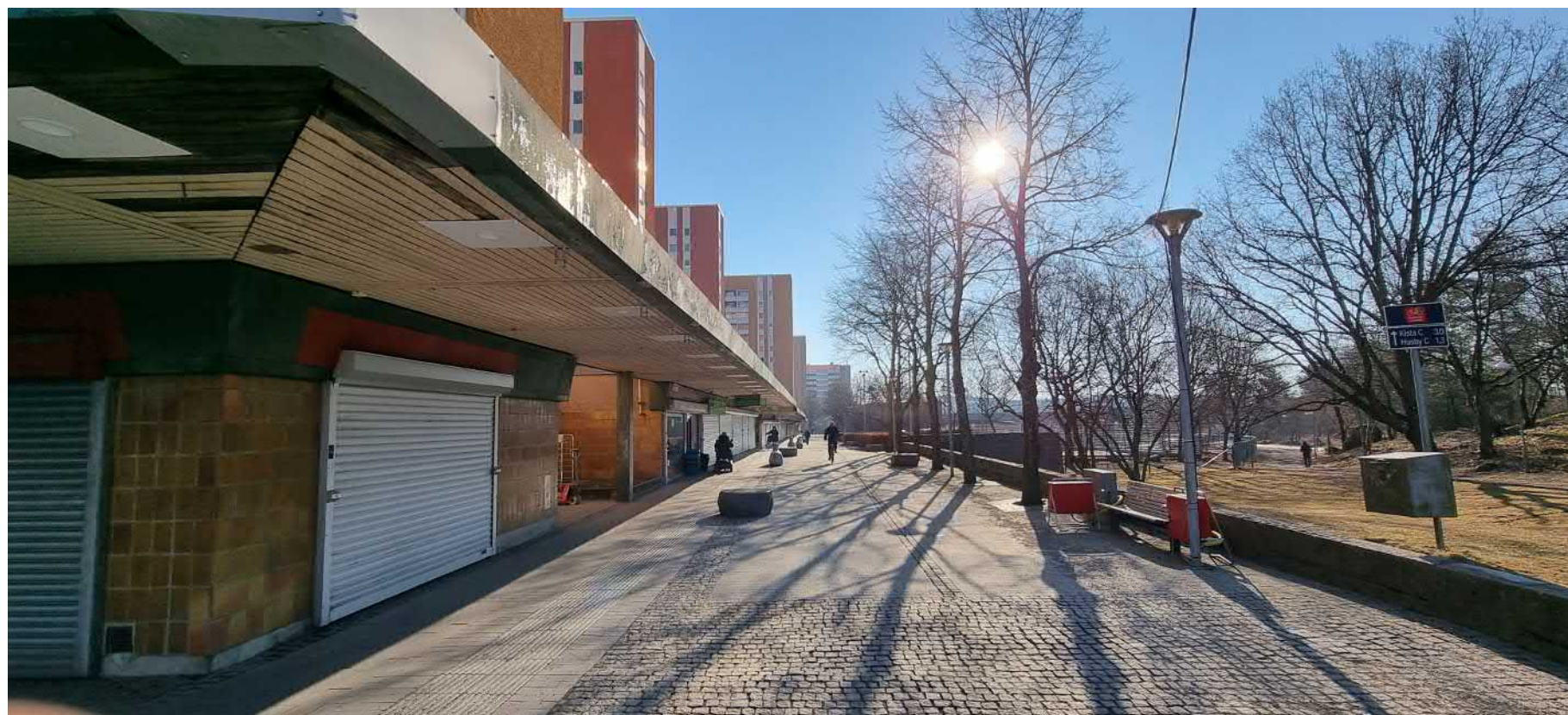
Byggnaderna följer landskapets nivåskillnader. Det är tydligast märkbart på hög höjd eller i gatuplan genom skärmtakets varierande höjd liksom genom stödmurarna, trapporna och ramp i formgjuten, rå betong med liggande trästaket som hägnar in de ovanliggande gårdarna. Gårdarna och gångstråken är helt bilfria och gör, liksom kvarteret Sveaborg, området till en bra exponent för tidens trafikseparerade planering vilket möjliggörs bl.a. genom det underbyggda garaget och bilgatan, Sveaborgsfaret, från vilket boende och butiksägare når husen genom hissar.

Byggnaderna sedda från Akalla by.

Vertikaliteten i fasad genom de vitmålade partierna längs med fönsterna är mycket karaktäristisk för byggnaderna.

Vy mot öster längs med Sibeliusgången, med byggnaderna till vänster i bild. Skärmtaket är framträdande längs med Sibeliusgången. Suterrängvåningens fasad är klädd med klinkerplattor i en skiftande ljusbrun kulör.

PARGAS 1 OCH 2
- LOFTGÅNGSHUS SÖDER OM SIBELIUSGÅNGEN

Byggnaderna är uppförda i 5 våningar med 1 suterrängvåning mot norr och den intilliggande Mariehamns-gatan. I suterrängvåningarna inryms butiker med stora skyltfönster mot gatan liksom garage med en utbyggnad täckt av ett tak med vit trapetskor-rugerad aluminium, vilket förekommer som byggnadsdetalj på fler ställen på byggnaderna. Byggnaderna har planerats med gårdar trafikseparerade från intilliggande vägar genom en gångbro som går över Mariehamns-gatan och förbinder området med centrums-tråket. Inom gårdarna finns sparad naturmark. Området började uppföras 1977, efter ritningar av FFNS Byggnads AB som även ritat trädgårdsarkitekturen tillsammans med Markitektgruppen AB.

Fasaderna är klädda med vitt mexitegel, vilket är tidstypiskt för uppförandetiden men ovanligt för byggnader i den storleken. Sockeln är en betongsockel som är knappt synlig. Fasaderna utmärks av loftgångarna som ligger indragna i fasad, de utskjutande balkongerna liksom fönster och dörrar med ramar i en röd kulör. Fönster är en- och treluftsfönster i trä vilka senare har blivit inplåtade. Treluftsfönsterna markeras i fasad genom en bröstning av vit trapetskor-rugerad aluminium som liknar en brädpanel, likt balkongfronterna som över fronterna har en bred överliggare, också den i aluminium. Flera balkonger har glasats in under senare tid. Entréerna har röda glasade träportar. I botten-våningen är byggnaderna genombrutna med en passage för en gångväg genom området, vilket både öppnar upp de annars slutna fasaderna och skapar siktlinjer mellan byggnaderna, bl.a. mot den större innergården i mitten av området. Taket är ett flackt valmat sadeltak vilket är papptäckt. Takfoten markeras av liggande vitmålade brädor lagda i två skift.

Höjdskillnad mellan innergård och nedanförliggande Mariehamns-gatan är tydlig från gångbron, med suterrängvåningen mot gatan i norr. På bilden skymtar sparad naturmark med bl.a. bergsknallar.

En av innergårdarna mellan byggnaderna med en liten lekplats. På den vinkelställda delen av byggnaden, med en fasad mot öst, är en loftgång. I övrigt har byggnaderna loftgångar mot norr och balkonger, som på bilden, mot söder.

Vy mot ett av höghusen intill Sibeliusgången. I bild kan man skymta den gångväg och sedan gångbro som leder över Mariehamns-gatan till centrums-tråket. På höjden på en av bostadsgårdarna så upplevs inte höghusen intill centrumstråket så särskilt mycket högre än de framförliggande loftgångs-husen.

KULTURVÄRDEN

Igelbäckens kulturreservats agrara karaktär har ett högt kulturhistoriskt värde då det berättar om dess odlingshistoria. Den bevarade agrara prägeln minner även om Järvafältets militära historia i och med att den militära närvaron hade en konserverande verkan på landskapet under 1900-talet. Ett kulturhistoriskt värde finns även i relationen mellan det öppna friluftsområdet som idag är kulturreservat och kringliggande bebyggda stadsdelar. I dispositionsplanen för Norra Järvafältet upprättad under 1960-talet motiveras uppförande av tätare stadslandskap med närhet till de relativt stora grön- och strövområdena. Jordbrukets, och senare militärens och framförallt planeringens, berättelse gör sig påmind även vid aktuell fastighet där reservatet går in som en grön kil i stadsbebyggelsen. Den gröna kilen består av sparad naturmark med skogskaraktär och leder besökaren till Akalla by, en viktig del av kulturreservatet med spår av jordbruk och boplatser från bronsålder. Den sparade naturmarken samt äldre bevarad bebyggelse och gårdsstruktur fungerar både som stadspark som bryter av mot bebyggelsen runt om men även som entré till övriga kulturreservatet och äger därför höga kulturhistoriska värden.

Akalla kan ses som ett crescendo för miljonprojektet. Det är en av de senare stadsdelarna som uppförs i Stockholm under perioden 1965-1974 och kritiken mot den tidigare planeringen och det monotona byggandet har tydligt präglat Akalla. Här har till skillnad från tex Husby och södra Järva planerna och bebyggelsen tydligt präglats av viljan att bygga mer utifrån mänskliga aspekter. Planeringen innebar att grönområden och äldre bebyggelse bevarades i högre utsträckning än tidigare. Den innebar även att bebyggelsen gjordes varierad och anpassades efter terrängen samt att man maximerade ljusinsläpp och utblickar mot angränsande natur. Inom området finns sparad naturmark synligt och påtagligt på flera platser inom området och även mycket gestaltade gröna gårdar, vilka är viktiga inslag inom Akalla.

Till skillnad från grannstadsdelen Husby består Akalla av mycket varierad bebyggelse i utformning och skala. Inte minst bidrar småhusområdena till detta. Byggnaderna har en mycket medveten färgsättning med en kraftig och tidstypisk färgskala, från gult och rött till brunt.

Byggnaderna är inte lika tätt placerade som i många andra stadsdelar och storgårdskvarteren med några få inkorporerade radhus ger en särskild prägel – en nytolkning av hus i park med en nära lantlig förnimmelse.

Planeringen som bandstad, ursprungligen en arkitektdröm av Arturo Soria för utformningen av Madrid som utopisk idealstad, är intressant ur samhällshistoriskt perspektiv och här utgör Sibeliusgången ett kärnvärde som ryggrad i såväl funktionen för bandstaden som för den fysiska sammanhållningen av planen, bebyggelsen och den övriga infrastrukturen.

MARIEHAMN 1

Byggnaden har en enkel och välgestaltad arkitektur där det utskjutande skärmtaket med dess svängda profil i ett smäckert utförande genom smala brädor är särskilt utmärkande och karaktäristiskt för byggnaden.

Byggnaden har sedan uppförandetiden haft samma funktion som livsmedelsbutik och är ett bevarat uttryck för den övergripande planeringen av Akalla, både gällande sin låga volym och placering intill Sibeliusgången.

Värdefulla karaktärsdrag:

- Bibehållen servicefunktion.
- Formgjuten betongsockel.
- Fasad i brunt tegel som skiftar i olika bruna kulörer.
- Skärmtaket med dess svängda profil, klädd med smala brädor.
- Stort runt fönster i norra fasaden.
- Skyltfönster och glasade dörrar.
- Takfot markerad med taksarg i röd kulör (tidigare i liggande brädor).
- Plant tak.

Sibeliusgången med ICA-butiken i fonden.

PORKALA 7-11 – DE GULA OCH ORANGEA HÖGHUSEN

Byggnaderna är välbevarade och den sparsmakade arkitekturen gör att byggnadens enskilda detaljer blir viktiga. Särskilt karaktäristiskt för byggnaderna är indelningen i fasad och de byggnadsdetaljer som förstärker en vertikalitet i fasaden.

Bebyggelsens massverkan är viktigt för karaktären, samlat för bebyggelseområdet liksom för de enskilda byggnaderna. Läget och höjden gör att byggnaderna blir viktiga för stads- och landskaps-bilden i Akalla och på Järvafältet. Området är, som övriga områden i Akalla, en karaktäristisk exponent för tidens trafikseparerade planering.

Värdefulla karaktärsdrag:

- Suterrängvåningen med stora butiksfönster, skärmtak och fasad klädd i ojämnt bränt, ljusbrunt fasadklinker.
- Ovanliggande gårdsplaner, byggda på underliggande suterrängvåning.
- Spritputsade fasader i en gul kulör till orangea kulörer.
- Bottenvåningen markerad i fasad med spritputs i brun kulör liksom markeringen av entréer genom bruna klinkerplattor.
- Vita enlufts-fönster, i vissa fall flankerade av vädringsfönster.
- Vit sinuskorrigerad plåt vid fönster och balkongfronter samt orange plåt vid fönster.
- Motfallstak med vit plåtlist vid takfot.
- Formgjutna betongtrappor som leder upp till gårdarna från gågatan, Sibeliusgången.
- Byggnadernas anpassning till landskapets nivåskillnader.

SVEABORG 1 OCH 6-9 – DE RÖDA HÖGHUSEN

De fem höghusen har betydande arkitektoniska och arkitektur-historiska kvaliteter. De är välbevarade och den sparsmakade arkitekturen gör att byggnadens enskilda detaljer blir viktiga. Uppförda med Ohlsson & Skarnes tunga elementbyggnadssystem S66 gör att byggnaderna har byggnadsteknikhistoriska värden. Denna typ av byggsystem var vid denna tid relativt vanlig, men många områden med denna typ av konstruktion har senare förvanskats genom tilläggsisolering, påbyggnader m.m.

Bebyggelsens massverkan är viktigt för karaktären, samlat för bebyggelseområdet liksom för de enskilda byggnaderna. Läget och höjden gör att byggnaderna blir viktiga för stads- och landskaps-bilden i Akalla och på Järvafältet. Området är, som övriga områden i Akalla, en bra exponent för tidens trafikseparerade planering.

Värdefulla karaktärsdrag:

- Suterrängvåningen med stora butiksfönster, skärmtak och fasad klädd i ojämnt bränt, brunt fasadklinker.
- Ovanliggande gårdsplaner, byggda på underliggande suterrängvåning.
- Indragna entréer och dörrar i bruneloxerad aluminium med sidoljus och dörrblad med stående glaspärtier.
- Fasadernas grova, krattade betongelement i en mörkröd kulör med synliga skarvar liksom släta betongelement i vit kulör.
- Vita en- och tvålufts-fönster.
- Burspråk - klädda med fasadplåtar i vit eller en orange kulör och fönsterband.
- Utskjutande balkonger med sidor av släta betongelement i en vit kulör vita balkongfronter av korrugerad plåt och överliggare i aluminium.
- Motfallstak med svart plåtlist vid takfot.
- Formgjutna betongtrappor som leder upp till gårdarna från gågatan, Sibeliusgången.
- Byggnadernas anpassning till landskapets nivåskillnader.

LOFTGÅNGSHUSEN – PARGAS 1 OCH 2

Byggnaderna är välbevarade och den sparsmakade arkitekturen gör att byggnadens enskilda detaljer blir viktiga. Utmärkande är färgsättningen med vita fasader och röda accenter i fönster och dörrar liksom de indragna loftgångarna som bidrar till en horison-talitet i byggnaderna. Byggnaderna är de enda förekommande loftgångshusen i Akalla. Mexitegel är tidstypiskt för uppföran-detiden men ovanligt för byggnader i den här storleken.

Området är, som övriga områden i Akalla, en karaktäristisk exponent för tidens trafikseparerade planering.

Värdefulla karaktärsdrag:

- Byggnadens volym.
- Fasader klädda med mexitegel.
- Loftgångar indragna i fasad med fronter av vit trapetskorrugerad aluminium.
- Suterrängvåning med butiksfönster in till butikslokaler, garage samt en utbyggnad från fasad.
- Utskjutande balkonger med fronter av vit trapetskorrugerad aluminium och breda överliggare.
- Fönster och dörrar i röd kulör.
- Öppningar i fasad med en passage i bottenvåning.
- Flackt valmat sadeltak med markerad takfot.

KÄLLOR

TRYCKTA KÄLLOR

Riksantikvarieämbetet (2015) Plattform för kulturhistorisk värdering och urval.

Stockholm stad (2020) Stockholms byggnadsordning. Stadsbyggnadskontoret, Stockholm stad.

Stockholm stad (2021) Stockholms Arkitekturpolicy. Stadsbyggnadskontoret, Stockholm stad.

Tidsskriften arkitektur:

År 1974, Nummer 2, Akalla – trädgårdsstaden s. 8-9.

År 1975, Nummer 5, Norra Järva s. 2-4.

År 1977, Nummer 2, Akalla – marknadsstyrd idyll med dåliga planlösningar s. 10-15.

DIGITALA KÄLLOR OCH ARKIV

Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister

Lantmäteriets karttjänst

Riksarkivet

Stockholmskällan

Stockholms Stadsmuseum klassificeringskarta

Stockholms stads plantjänst Gällande planer

ÄLDRE FOTOGRAFIER

Aftonbladet

Digitala Stadsmuseet

Stockholmskällan

Stockholms Länsmuseum

Stockholms Stadsmuseum

Svenska bostäder

Wikipedia

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

TYRÉNS